

**FÖRFLYTTNING ELLER BEFINTLIGHET;
FINSKANS KÄLLBETECKNANDE POSTPOSITIONSFRASER
OCH DERAS MOTSVARIGHETER I SVENSKAN**

Pro gradu -avhandling
i nordisk filologi
vid Jyväskylä universitet
våren 1999

Heikki Häivälä

Humanistiska fakulteten	Institutionen för nordiska språk
Författare Häivälä Heikki	
Titel Förflyttning och befintlighet; finskans källbetecknande postpositionsfraser och deras motsvarigheter i svenskan	
Ämne nordisk filologi	Typ av avhandling pro gradu
Avhandlingen färdig våren 1999	Antalet sidor 91
<p>Sammandrag</p> <p>Denna studie försöker kartlägga och undersöka olika sätt att översätta finskans källbetecknande postpositionsfraser till svenska. Följande postpositioner och deras svenska motsvarigheter studeras: <i>alta, päältä/yltä/yläpuolelta, edestä, takaa, keskeltä, ympäriltä, sisästä/sisältä/sisäpuolelta, ulkopuolelta, luota, vierestä/viereltä</i> och <i>välillä/väliltä</i>. Ytterligare strävar studien till att kasta belysning på de semantiska roller som kan upptäckas hos finskans postpositionsfraser resp svenskans prepositionsfraser.</p> <p>Korpusen har samlats ur fem finska romaner och deras svenska översättningar. Den består av 450 satser med lokala postpositioner i ursprungskasus. Satsexemplen indelades i tre grupper enligt betydelsen: ablativa, prolativa och lokativa satser. De ablativa (förflyttning från) och prolativa (förflyttning via) satser uttrycker en typisk dynamisk händelse, dvs en platsförändring. Satser med lokativt innehåll anger ingen konkret förflyttning av subjekt eller objekt. Avsikten med fördelningen var att få veta hurdan roll satsbetydelsen har i översättning av källbetecknande PP-fraser.</p> <p>Granskning av satserna avslöjade att finskans källbetecknande PP-fraser kan ange följande semantiska egenskaper: 1) utgångspunkt för en lokal förflyttning, 2) passage via eller genom ett ställe, 3) ursprungsställe för en kognitiv förmimmelse, 4) ställe för kognitiv handling, 5) utgångspunkt för en habitiv förflyttning, 6) handlings- eller händelseplats och 7) befintlighet av något tillstånd.</p> <p>Största delen (77,6 %) av satserna med källbetecknande postpositionsfraser översattes med strukturellt ekvivalenta prepositionsfraser. Antalet andra uttrycksätt var störst hos satser med ablativt innehåll, vilket tyder på att svenskan lokala prepositioner inte alltid kan ange de ablativa relationerna. Satser med lokativt och prolativt innehåll däremot hade en klart större motsvarighet mellan språken. En slutsats av detta kan tänkas vara att den oböjliga svenska rumsprepositionen innehåller snarare lokativa och prolativa än ablativa betydelseinnehåll.</p>	
Uppslagsord	kontrastiv analys, översättning, satssemantik, rumsadverbial, riktningstryck, postpositioner, prepositioner
Bibliotek/Förvaringsplats	Aallon kirjasto
Övriga uppgifter	

INNEHÅLL

INLEDNING.	1
1 BAKGRUND.	3
1.1 Om kontrastiv analys.	3
1.2 Översättning och korpus.	4
1.3 Postpositioner och finskans lokalkasussystem.	6
1.4 Svenskans prepositioner.	9
1.5 Syftet med en satsanalys.	11
2 KÄLLBETECKNANDE POSTPOSITIONSFRASER I FINSKAN OCH DERAS ÖVERSÄTTNINGSMOTSVARIGHETER	13
2.1 Allmänt.	13
2.1.1 <i>Alta</i> — <i>Päältä/yltä/yläpuolelta</i>	13
2.1.2 <i>Edestä</i> — <i>Takaa</i>	15
2.1.3 <i>Keskeltä</i> — <i>Ympäriältä</i>	16
2.1.4 <i>Sisältä/sisästä/sisäpuolelta</i> — <i>Ulkopuolelta</i>	16
2.1.5 <i>Luota, viereltä/vierestä, kohdalta, läheltä</i>	18
2.1.6 <i>Välistä/väliltä</i>	19
2.2 Sammanfattning.	20
3 OM SATSKONTEXTEN.	22
3.1 Om finskans lokala ursprungskasus.	22
3.2 Om olika satsdelar.	24
3.2.1 Verb och verbgrupper.	24
3.2.2 Partiklar.	26
3.2.3 Rumsadverbial.	27
3.3 Olika beskrivningsmodeller.	29
3.3.1 Generativ grammatik.	29
3.3.2 Kasusgrammatik.	32
3.3.3 Bennetts modell.	36
3.4 Ablativ, prolativ eller lokativ.	38

4 ÖVERSÄTTNING OCH SATSBETYDELSE.	40
4.1 Satser med ablativt innehåll.	40
4.1.1 Översättning med PP-fraser.	40
4.1.2 Andra uttryckssätt.	47
4.2 Satser med prolativt innehåll.	52
4.2.1 Översättning med PP-fraser.	52
4.2.2 Andra uttryckssätt.	54
4.3 Satser med lokativt innehåll.	55
4.3.1 Kognitiva uttryck.	55
4.3.1.1 Visuell förnimmelse.	55
4.3.1.2 Auditiv förnimmelse.	60
4.3.1.3 Andra kognitiva satser.	62
4.3.1.4 Andra uttryckssätt.	64
4.3.2 Habitiva uttryck.	66
4.3.3 Dynamiska icke-ablativa uttryck.	66
4.3.3.1 Översättning med PP-fraser.	67
4.3.3.2 Avklädning.	69
4.3.3.3 Andra uttryckssätt.	70
4.3.4 Statiska uttryck.	71
4.4 Metaforer.	73
4.5 Sammanfattning.	75
5 KONTRASTIV ÖVERBLICK.	79
5.1 Strukturena i kontrast.	79
5.2 Valet av översättningsmotsvarighet.	85
AVSLUTNING.	86
LITTERATUR.	88

INLEDNING

Denna studie försöker ta reda på olika sätt att översätta finskans lokala postpositioner i ursprungskasus till svenska. På samma gång försöker den belysa de semantiska roller och relationer som kan upptäckas hos två syntaktiskt sett motsvarande kategorier i finska och svenska.

Utgångspunkten för mitt arbete har varit de praktiska problem som finns i översättning av finskans lokala postpositioner till svenska. Dessa problem är välkända av översättare, svensklärare och lingvister. Det rikliga bruket av postpositioner är typiskt för de finsk-ugriska språken. I första början av arbetet hade jag för avsikt att studera alla lokala postpositioner och deras motsvarigheter i översikt, men jag insåg ganska snart att det skulle behövas en mera omfattande kvantitativ undersökning än en pro gradu -avhandling kan någonsin vara, i synnerhet om man vill få fram pålitliga resultat. Så begränsade jag forskningsämnet till att beskriva bara den del av kategorin 'lokala postpositioner' som tycks vålla de största svårigheterna i återgivning, dvs lokala postpositioner som förekommer i s k ursprungskasus. Studiemetoden är sålunda deskriptiv och kvalitativ snarare än kvantitativ.

Det svenska språksystemet använder vanligen prepositioner som motsvarigheter till finskans postpositioner, men den strukturella eller semantiska ekvivalensen tycks inte alltid vara fullständig. De finska och svenska p-positionssystemen överlappar inte helt. Finskans substantiv har ett omfattande lokalkasussystem med en subkategori som kallas för lokala postpositioner (och prepositioner). Dessa ord som inte är substantiv (även om de förekommer tillsammans med substantiv) fungerar som adverbial i satsen. De böjs liksom substantiv och böjningsformen bestäms ofta av de lokala relationer i satsen. En lokal sats i finskan svarar vanligen på frågan *missä?* (var?), *mistä?* (varifrån?) eller *minne?* (vart?). Denna morfologisk-semantiska tredelning av rumsuttrycken är också vanlig i svenskan.

De postpositioner som jag kommer att analysera tillhör alltså ett av de tre huvudaspekten av finskans rumsrelationer; de ingår i gruppen 'lokaluttrycken i ursprungskasus', besvarande frågan *mistä?* (varifrån?). Jag har valt att studera följande postpositioner och deras svenska motsvarigheter: *alta*, *päältä/yltä/yläpuolelta*, *edestä*, *takaa*, *keskeltä*, *ympäriältä*, *sisästä/sisäl-*

tä/sisäpuolelta, ulkopuolelta, luota, vierestä/viereltä, kohdalta, läheltä och *välistä/väliltä*. Det finns också många andra källbetecknande postpositioner, men dom här är de mest frekventa i mitt material. Betydelsemässigt tycks de bilda en ganska enhetlig grupp; någon eller något avgår från en ställe som har en viss lokal relation till ett annat ställe.

Avsikten med föreliggande arbetet är att klargöra hur en grammatisk formkategori i finskan uttrycks i svenskan. De relevanta frågorna i detta sammanhang tycks vara: 1) Hur återges finskans lokala postpositioner i ursprungskasus i målspråket ?, 2) Vilka slags omskrivningar används? och 3) Är det möjligt att skapa några allmängiltiga anvisningar eller regler för översättning av finskans lokala postpositioner i ursprungskasus till svenska?

Som primärlitteratur har jag haft fem finska romaner och deras svenska översättningar. Jag har systematiskt samlat in alla satser eller satsavsnitt som innehåller källbetecknande postpositionsfraser och deras svenska motsvarigheter.

Studien består av fem delar: presentation av ämnet, källbetecknande postpositionsfraser i finskan och deras motsvarigheter, satskontexten, översättning och satsbetydelse samt en kontrastiv överblick.

1 BAKGRUND

1.1 Om kontrastiv analys

Kontrastiv analys i sin vanligaste bemärkelse innebär en systematisk jämförelse mellan två språk i syfte att förutsäga och/eller förklara de problem som en person med det ena språket som modersmål stöter på vid inläringen av det andra, men termen har också använts allmänt om varje typ av språkjämförelse (Hyltenstam 1979:14).

Kontrastiv analys uppstod som forskningsfält på 1940-talet i USA och dess uppkomst tillskrivs lärarnas behov av kunskaper om skillnaderna mellan engelskan, som undervisning gavs i, och elevernas modersmål. Läromedlen behövde också anpassas till de olika språkgrupper som undervisades. 1945 framförde Charles Fries tanken att de mest effektiva läromedlen är baserade på en vetenskaplig beskrivning av inläringsspråket, noggrant jämförd med en parallell beskrivning av språkförvärvarens modersmål. Utförliga beskrivningar av vart och ett av dem skulle sedan jämföras systematiskt med varandra med samma språkteoretiska modell som underlag. Den strukturalistiska språkteorin, som i stor utsträckning baserade sig på den behavioristiska inläringsteorin, ansågs vara den mest praktiska forskningsmetoden. I USA startade man omfattande kontrastiva studier i slutet av 1950-talet och de använde metoder av traditionell kontrastiv analys, som ansåg att jämförelsen av två språkssystem var viktigt för att man kunde förutsäga inlärningsproblemen. Europeiska kontrastiva projekt som startades på 1960-talet var oftast inriktade på att undersöka det språk som eleverna producerade, i synnerhet de avvikelser från målspråket som språkförvärvaren gör. Sådana här studier, utförda t ex i Finland, Polen, Rumänien och Sverige, har kallats felanalys. Traditionell kontrastiv analys kritiserades särskilt starkt i slutet av 1960-talet. Kritiken riktades särskilt mot den strukturalistiska språkteorin, som hade varit präglad de flesta kontrastiva analyser tidigare. 1960-talets nya inriktning var den transformationsgrammatiska generativa teorin, som i början studerade språkets syntaktiska sida, men som senare också tog hänsyn till meningarnas semantik. Också dessa skilda aspekter av TG-teorin har kontrastiv analys använt sig av. Nuförtiden anser man att kontrastiv analys är inte beroende av någon speciell språkvetenskaplig teori, dvs systematiska jämförelser mellan två språk kan göras på grundval av vilken teori som helst. (Hyltenstam 1979:14-24)

Kontrastiv grammatik (KG) utgör en del av en mera omfattande kontrastiv språkforskning, dvs. kontrastiv analys. Den är typiskt kontrasterande grammatik: den jämför grammatiska strukturer i två eller flera språk i avsikt att avslöja deras skillnader (KG i mera inskränkt bemärkelse) eller likheter och skillnader (KG i mera vidsträckt bemärkelse, dvs konfrontativ grammatik) (Tarvainen 1985:11).

Tarvainen (1985:15-17) betraktar kontrastiv analys som en teoretiskt inriktad lingvistik, vars resultat kan vara till pedagogisk nytta för den praktiska språkdidaktiken. Enligt honom är det ändå inte en kontrastiv lingvists uppgift att avslöja denna möjliga nytta eller arbeta fram 'nyttiga' tillämpningar på sin teori. Tarvainen räknar upp några fördelar som 'pur' lingvistik, dvs teoretisk lingvistik utan strävan efter pedagogisk nytta, kan ge: a) jämförelse, i stället för ett studium av ett enda språk, hjälper till att bättre förstå olika företeelser i ett enskilt språk, särskilt dess grammatiska fakta; b) kontrastering gör det lättare att förstå de kontrasterade språkens särdrag och funktioner (t ex hur analytiskt eller syntetiskt ett språk är); c) s k språkliga universalier kan avslöjas 'vetenskapligt' bara om man jämför så många språk som möjligt med varandra; d) KG är ett slags databank som trots sin teoretiska karaktär kan fungera som ett praktiskt hjälpmedel för språkbrukare och -inlärare. Tarvainen säger att åtminstone oerfarna översättare kan ha nytta av kontrastivt upplagda grammatiska och stilistiska samlingar av strukturmotsvarigheter.

1.2 Översättning och korpus

Översättning hör till de viktigaste hjälpmedlen inom kontrastiv analys. Vanligen jämför man satspar vilka är översättningar till varandra. När man använder en korpus kan materialet bestå av t ex en roman i källspråket och dess färdiga översättningen i målspråket. Vissa begrepp ur översättningsteorin införs också i denna studie, även om Tarvainen (1985:24) konstaterar att själva översättningsteorin inte hör till den kontrastiva metoden.

Ekvivalens i korpusundersökningar definieras vanligen som översättningsekvivalens. Användningen av korpus passar bra för studier där man utgår från en form i språk 1 och ser vilka motsvarigheter den har i språk 2, och den medför vissa fördelar. Om korpusen är

tillräckligt stor är det möjligt att få information om strukturernas frekvens samt om deras distribution. Sådana data kan bearbetas för pedagogiska syften. Å andra sidan har kontrastiva analyser som enbart stöder sig på en korpus uppenbara brister. Det är mycket svårt att samla en korpus som är både pålitlig och representativ. Det är ofta så att korpusen baserar sig enbart på skrivet språk. Därför är det möjligt att man i korpusen inte hittar strukturer som ändå är relativt frekventa i talat språk. (Muittari 1987:73-74)

Markkanen (1979:24) konstaterar också att:

... there is often the problem of the translator having been too 'free' in the translation for the purposes of the contrastive analyst. He may have aimed at a 'dynamic' translation, ie. at producing the same effect in the reader as did the original text. He may have arrived at sentences that are structurally so far from the original ones that the contrastive analyst cannot use them, ie. too far from 'closest approximations to word-for-word translations'.

Dessa brister oaktat är korpusundersökningen lämplig för mitt ändamål, dvs kartläggning av syntaktiska och semantiska motsvarigheter till finskans källbetecknande postpositioner. Vid sidan av sökande och klassificering av motsvarigheter skall också översättningens relevans och exakthet bedömas, dvs hur exakt överförs betydelseinnehållen 'förflyttning' och 'befintlighet' hos lokala postpositioner till målspråket.

Korpusen för denna studie består av fem finska romaner och deras svenska översättningar. De är *Sinuhe egyptiläinen* (*Sinuhe egyptiern*) och *Valtakunnan salaisuus* (*Rikets hemlighet*) av Mika Waltari (förk. W1 och W2), *Joki virtaa läpi kaupungin* (*Ån strömmar genom staden*) av Antti Tuuri (förk. T), *Ja pesäpuu itki* (*Och den granen grät*) av Matti Pulkkinen (förk. P) och *Täällä Pohjantähden alla 3* (*Söner av ett folk*) av Väinö Linna (förk. L). Stilistiskt kan de anses vara normalprosa; det är bara Pulkkinens verk som innehåller några dialektala uttryck.

Jag har systematiskt samlat in alla satser eller satsavschnitt som innehåller källbetecknande postpositioner och deras svenska motsvarigheter. Följande avgränsningar vid materialinsamlingen har gjorts:

- 1) några postpositioner (och deras översättningar) har utelämnats, t ex *paikkeilta*, *lähettyviltä*, *tienoilta* (från ungefärlig närhet av), *juurelta* (från foten av), *nokasta*, *nenästä* (från spetsen av), *suusta* (från öppningen av), *pielestä* (från sidan av), *tieltä* (ur vägen) och
- 2) *ala-*, *ylä-*, *ulko-* ja *sisäpuolelta* (från nedre, övre, yttre resp. inre sidan) har tagits med bara då attributtestet är tillämpligt (dvs om ordet förekommer som en postposition kan det inte längre få ett attribut framför sig).

Antalet satsexempel var relativt litet (450 stycken) jämfört med det totala sidoantalet av primärlitteraturen (2430 sidor). Därför har jag kompletterat materialet med exempel ur olika ord- och grammatikböcker samt ur tidningskorporuserna PRESS 76 och Bonniersromaner 1976-77.

1.3 Postpositioner och finskans lokalkasussystem

Post- och prepositioner är partiklar som används bredvid ett substantiv för att visa i vilken relation det står till satsens övriga ord. Tillsammans med substantiv fungerar de som bestämmningar till plats, tid, sätt eller annan omständighet. En postposition står efter ett substantiv, en preposition står före. (Setälä-Sadeniemi 1976:59)

Siro (1964:27) säger att i satsen har post- och prepositioner samma slags funktion som lokalkasusändelsen; de är kvasipredikat. Som adverb har ordet en egen självständig betydelse, men som post- och preposition får det en gemensam betydelse med substantivet.

Också Hakulinen-Karlsson (1979:85,151) säger att post-och prepositionerna är syntaktiskt osjälvständiga; de förekommer alltid med en nominalfras (NP) som en exocentrisk post- eller prepositionsfras (PP-fras), dvs ingendera frasdel är huvudordet. En PP-fras förekommer som adverbial i satsen.

ds i allmänhet substantivets genitiv (t ex *pöydän*,
 suffix (t ex *edessäni* - framför mig). Tillsammans
 nerna ett adverbial i satsen. (Setälä 1973:128-9)

de böjs alltså i olika kasus. En stor del av
 eringar av gamla kasus som har ett ofullständigt
 , *taakse*) (Hakulinen-Karlsson 1979:85,154).

', som relaterar substantiv till andra substantiv.
 er sig till deras kasusböjning. Genom böjning
 n, plats och riktning.

tt rätt sammanhängande delsystem därför att de
 ch riktningar; därför brukar man tala om finskans
 ggöras i två dimensioner. Den ena dimensionen
 inne i (i omedelbar beröring med) eller *utanför?*
 riktning: befinner sig någonting *på stället*, rör det
 usformerna kan då grupperas på följande sätt

P L A T S

E I

UTANFÖR

-lla

-lta

-lle

s i tre grupper: de inre, de yttre och de allmänna
 , men bl a vissa postpositioner böjs i allmänna

vs genom ändelser, markerade substantivformer.

oftast rörelse
trycker främst
(20,125).

inre - yttre'.

ett lokalkasus.
t, men den är
et någon eller
an av), *taitse*

. Beträffande
s' säger bl a
y dessa kasus
er någon vart

tecknas som
as för **käll-**
TILL-kasusen

1.4 Svenskans prepositioner

I svenska språket tar prepositionerna hand om största delen av samma syntaktiska funktioner som lokalkasusen och post- och prepositioner har i finskan. Och liksom finskans lokalmarkörer svarar de svenska rumsadverben på frågorna *Var?*, *Vart?* och *Varifrån?*.

Prepositioner beskrivs ofta som en sorts oböjliga bindeord som anknyter ett underordnat nominalt led till dess huvudord. I exempel *stod på gatan* relaterar prepositionen *på* det underordnade ledet *gatan* till huvudordet *stod*. Det nominala led som prepositionen anknyter till det öveordnade ledet kan kallas rektionsled eller rektion. Preposition och rektion bildar en prepositionsfras (förk. PP-fras). Rektion kan betraktas som ett slags bestämning till prepositionen (Andersson 1993:49).

Thorell (1973:170) presenterar två grupper av prepositioner i svenskan: enkla korta prepositioner (*av, bland, efter, från* etc.) och sammansatta prepositioner, som består i regel av adverb + preposition (*framför, innanför, nedanför, ovanför* etc.). I de flesta fall får prepositionen sin betydelse modifierad genom adverbet, men enkla och sammansatta prepositioner kan också fungera som stilistiska varianter (t ex *bland - ibland, av - utav, på - uppå*).

Prepositionerna står vanligen framför ett substantiviskt ord eller uttryck: *i Sverige, till dig, bakom det lilla huset*. Deras betydelse är relationell: prepositionens funktion är att tala om i vilket förhållande en viss del i satsen står till någon annan del, nämligen den som föregår prepositionen i fråga. I exemplen *Pelle ligger i sängen* och *Pelle ligger under sängen* uttrycker prepositionerna *i* respektive *under* Pelles rumsliga förhållande till sängen; vi får reda på var i förhållande till sängen Pelle ligger. (Ljung-Ohlander 1971:137)

I vissa fall kan ett och samma ord vara både preposition och adverb. Ordets ordklassstillhörighet bestäms då av dess ställning i satsen, dvs genom dess satsdelsfunktion. Prepositionerna - till skillnad från adverbena - kan inte ensamma utgöra en satsdel. Motsvarande adverb kan däremot ensamma stå som rumsadverbial, t ex *Ställ dig inte framför mig! Ställ dig inte framför!* (Ljung-Ohlander 1971:139).

Prepositionernas många skiftande betydelser kan inte sammanfattas i enkla och klara regler utan måste studeras i lexikonets artiklar för varje särskild preposition. En preposition kan i vissa uttryck ha en konkret betydelse, vanligen rum, tid, sätt eller medel, i andra åter en mera abstrakt ('bleknad') betydelse, ofta kausal eller final. Thorell delar upp prepositionerna i fyra betydelsegrupper: lokala (uttrycker rum), temporal (tid), instrumentala (sätt, medel m m) och kausala och finala (orsak och syfte). Många prepositioner kan användas i olika betydelsegrupper, dvs de kan ha olika betydelser. (Thorell 1973:171)

Enligt Thorell (1973:172-4) har prepositionen tre huvudfunktioner: den förekommer i prepositionsfras, i 'prepositionsverb' och i verbfras. I satsen *Han skriver på linjerat papper* har prepositionen *på* en konkret rumsbetydelse och bildar tillsammans med substantivfrasen *linjerat papper* en PP-fras, som är underordnad verbet *skriver*. PP-frasen *på linjerat papper* anger en omständighet som är förknippad med skrivandet och fungerar som adverbial. Omständigheterna kan skifta, och prepositionerna växlar. Prepositionen har direkt, fast anknytning till det substantiv den styr, men till verbet har den endast indirekt anknytning, som en del av PP-frasen. I satsen *Han skriver på sin avhandling* har prepositionen *på* en vag, abstrakt betydelse, och dess funktion är att uttrycka verbets objektsinriktning: Verb + preposition bildar ett sk prepositionsverb (*skriver på*), som styr objektet *sin avhandling*. Eftersom prepositionen hör samman med verbets grundbetydelse, beror valet av preposition på verbet: olika verb konstrueras med olika prepositioner.

PP-frasen består alltså av en preposition plus ett annat led som kallas prepositionens rektion. Rektionen, som styrs av prepositionen, kan bl a bestå av en nominalfras, en infinitivfras eller en bisats. PP-frasen kan syntaktiskt fungera som efterställt attribut, TSR-adverbial (tid, sätt, rum), satsadverbial, prepositionsobjekt samt predikativ. (Jørgensen-Svensson 1986:71-72)

Sjöström (1985:474) sammanfattar kriterier på vad som kännetecknar prepositioner i svensk grammatik:

- (i) oböjliga och icke avledningsbara ord;
- (ii) position före ett nominalt uttryck;
- (iii) funktion att tillsammans med det nominala uttrycket bilda en fras;
- (iv) relationell betydelse.

Första kriteriet är morfologiskt; det andra och tredje syntaktiskt och det fjärde semantiskt.

1.5 Syftet med en satsanalys

Satsanalys har traditionellt haft en viktig plats i grammatikstudiet. Den innebär att man utgår från en färdig sats eller mening och resonerar sig fram till vilka beståndsdelar den är uppbyggd av och hur delarna förhåller sig till varandra. Man beskriver således satsens eller meningens inre struktur, anger ordklasser och satstillhörigheter (Andersson 1993:164).

I denna studie är utgångspunkten en formkategori i finskan. Kategorin är synlig i satsen

- (1) Mies juoksi talon takaa.

Talon takaa är en postpositionsfras där *takaa* uttrycker förflyttning från ett ställe bakom huset. Syntaktiskt tolkas PP-frasen som ett riktningsadverbial som är underordnat till verbet *juoksi*. Verbet uttrycker rörelse; det är s k rörelseverb. I den motsvarande svenska satsen

- (2) Mannen sprang fram bakom huset.

uttrycks förflyttning från ett ställe med hjälp av en prepositionsfras och en riktningsangivande partikel *fram*. Utan partikeln kan *bakom huset* inte överföra betydelsen 'förflyttning från'. Satsen *Mannen sprang bakom huset* betyder nämligen 'förflyttning till' eller 'förflyttning via' beroende av situationskontexten.

Finskans lokala postpositioner böjs i tre former och böjningsformer bär med sig den semantiska informationen om befintlighet och riktning, t ex *takana*, *taakse*, *takaa*. Svenskans prepositioner är oböjliga partikelord, t ex *bakom*. Man kan nu fråga om prepositionen *bakom* verkligen kan uttrycka alla finskans tre betydelsedimensioner. Om svaret är nekande, kan man ställa en följande hypotes: - Eftersom svenskans prepositioner är oböjliga, måste någon annan satsdel, t ex en riktningsangivande partikel, hjälpa till att uttrycka de olika betydelseinnehållena hos finskans lokala postpositioner.

Hypotesen kan omformuleras syntaktiskt: - När en postpositionsfras fungerar som befintlighetsadverbial i finska satsen, går det bra att översätta den med en 'förmodad'² strukturmotsvarighet (dvs en prepositionsfras), men när den fungerar som ett källbetecknande riktningsadverbial behövs det ytterligare någon annan syntaktisk riktningsmarkör vid sidan av prepositionsfrasen.

Syftet med den här studien är att analysera satser som innehåller källbetecknande postpositioner och deras motsvarigheter i målspråket. Utgångspunkten för analysen är alltså en formkategori i källspråket. Man redogör för betydelser som denna kategori kan ha. Efter det letar man fram de former i målspråket som återger dessa betydelser och utför en jämförelse.

Del 2 presenterar de undersökta postpositionerna och deras svenska återgivningar.

² Om postpositionerna *alla* och *alle* översätts med *under* i svenskan, kan man förmoda att också *alta* (i ursprungskasus) uttrycks med *under*.

2 KÄLLBETECKNANDE POSTPOSITIONSFRASER I FINSKAN OCH DERAS ÖVERSÄTTNINGSMOTSVARIGHETER

2.1 Allmänt

Exempel på hur källbetecknande postpositioner kan översättas till svenska finns presenterade nedan. Postpositionernas betydelse skall också definieras. I definiering har jag anlitat Nykysuomen Sanakirja. Ordboksdefinitioner är ofta rätt konkreta; den konkreta betydelsen är antagligen också den mest ursprungliga. Ifrågavarande postpositioner har olika lokala dimensioner, men den gemensamma grundbetydelsen hos dem är 'förflyttning av någon/något från eller via ett ställe'. I några definitioner ges också ett utvidgat betydelseinnehåll hos en postposition.

Lokalt motsatta postpositionspar behandlas tillsammans. Betydelsemässigt närstående postpositioner presenteras också som en grupp för sig. De fall där en postpositionsfras inte har översätts med en motsvarande 'förmodad' prepositionsfras klassificeras som omskrivningar.

2.1.1 *Alta — Päältä/yltä/yläpuolelta*

Postpositionen *alta* betyder att X (= någon/något) kommer fram ur ett ställe som är beläget under Y (= någon/något), på undersidan av Y, som är täckt av Y eller som är i skydd eller gömd av Y. *Alta* kan också betyda att X kommer upp ur ett ställe som befinner sig under ett högre ställe eller kommer genom ett sådant ställe.

- (3) ... Mose kaivoi lampun olkavaatteensa alta ... W1 51
 ... grävde Mose fram en lampa under sitt axelkläde... W1 39
- (4) ... harmaat villasukat näkyivät puvun lahkeiden alta ... T 117
 ... grå yllesockor syntes under kostymbyxbenen ... T 92

Materialet innehöll 79 PP-fraser med *alta* som det andra ledet. Det vanligaste sättet att ange finskans postposition *alta* i svenskan är prepositionen *under*. Största delen av satserna uttryckte befintlighet av ett subjekt eller objekt (se satsen 4). Detta tycks strida mot innehållet hos definitionen, dvs det att någon/något förflyttar sig bort från eller via ett ställe.

Följande motsvarigheter förekom: *under* 46, omskrivningar 14, *ur* 5, *från* 4, *nedanför* 2, *bortom* 2, *med* 1, *bakom* 1, *invid* 1, *inunder* 1, *igenom* 1 och *runt* 1.

Den lokala betydelsen av *päältä/yltä/yläpuolelta* innebär att X förflyttar sig bort från eller via ett ställe som ligger ovanför Y, högre upp än Y. *Päältä* och *yltä* betecknar också X:s förflyttning bort från Y:s övre yta, bort från ett ställe som omringar eller täcker Y. *Päältä/yltä* används mycket ofta i uttryck med betydelsen *klä av sig*. Detta bruk har inte *yläpuolelta* som anger förflyttning bort från ett ställe högre upp, men utan fysisk kontakt med Y:s yta liksom *päältä* och *yltä*.

- (5) Hän haki kaapin päältä pussin ... P 320
Hon hämtade en påse uppe på skåpet ... P 272
- (6) ... orjatyttö riisui hänen yltään rypistyneen puvun ... W1 120
... en slavflicka klädde av henne den skrynklade dräkten ... W1 91
- (7) ... ja pakkasin ... parranajovälineet peilin edestä lavuaarin yläpuolelta. T 218
... och packade ner ... rakgrejorna framför spegeln ovanför tvättstället. T 170

Materialet innehöll 62 exempel på dessa postpositioner (*päältä* 30, *yltä* 27 och *yläpuolelta* 5). Nästan hälften av dem (28 utav 62) förekom i satser som uttryckte 'avklädning' och då översattes *yltä/päältä* med prepositionen *av*. För övrigt fördelade motsvarigheterna sig på följande sätt: *på* 8, omskrivningar 6, *över* 5, *ovanför* 5, *från* 5, *ovanpå* 1. Tre av exemplen blev ööversatta.

2.1.2 *Edestä* — *Takaa*

Den lokala postpositionen *edestä* betyder att X flyttar sig bort från ett ställe som ligger (närmast) framför Y, på framsidan av Y eller i vägen för Y.

- (8) ... ja kissanraato oli viskattu pois taloni edestä naapuritalon eteen. W1 477
 ... och ett kattkadaver som legat framför mitt hus hade nu kastats framför grannens.
 W1 361

Materialet innehöll 30 PP-fraser med *edestä*. Ungefär en tredjedel av exemplen hade översatts med *framför* (9) eller *inför* (2). Det fanns också omskrivningar (11), *från* (2), *vid* (2), *förbi* (1) och 3 ööversatta fall. Det var märkbart att omskrivningar användes endast i satser med betydelsen 'förflyttning från'.

Takaa används då man vill uttrycka att X kommer fram från Y:s baksida eller från ett ställe som (ur den vederbörandens synpunkt) ligger på andra sidan av, på sidan som är längre borta, bortom Y. I samband med rörelseverb kan postpositionen *takaa* också betyda förflyttning via vägen bakom Y (motsvarande den prolativa postpositionen *taitse*). Dessutom kan den betyda att X kommer från ett ställe som ligger på mer eller mindre bestämt avstånd.

- (9) Mirja tuli verhon takaa alasti ... T 190
 Mirja steg naken fram bakom skynket ... T 149
- (10) Pirtin takaa kuului nauru ... P 122
 Bakom stugväggen hördes ett skratt ... P 108

Den vanligaste motsvarigheten är *bakom* (34 utav det totala 64). Men bara ungefär en tredjedel av exemplen uttryckte rörelse eller platsförändring. Andra motsvarigheter var *bortom* 5, *över* 4, *genom* 2, *mellan* 1 och *runt* 1. Det fanns rätt så många omskrivningar (15) och 2 ööversatta PP-fraser.

2.1.3 *Keskeltä* — *Ympäriltä*

Keskeltä innebär X:s förflyttning bort från ett ställe som ligger omringat av Y, ett ställe som är lika långt borta från alla eller motsatta sidor, i mitten av Y. Den kan även betyda att X förflyttar sig bort från ett ställe som ligger bland eller mitt i något eller i sällskap med någon.

(11) He sysivät keskeltänsä esiin puolestapuhujan. W2 71

De knuffade fram en talesman. W2 62

(12) ... jonka sokean sauva tavoitti samanlaisten pyöreiden kivien keskeltä. W2 142

... som den blindes stav stötte på mitt bland likadana runda stenar. W2 125

Variationen i motsvarigheterna är stor, även om materialet innehöll bara 11 exempel på PP-fraser med *keskeltä* som huvudord. Det var omskrivningar (4), *mitt bland* (2), *bland* (1), *mitt i* (1) och *genom* (1). Två PP-fraser blev ööversatta.

Ympäriltä innebär att X förflyttar sig bort från ett ställe som ligger omkring Y, som helt omringar eller täcker Y på alla sidor, eller ligger i omgivningen av Y, på varje sidan av Y.

(13) ... hätisteli lätkällä kärpäsiä hänen ympäriltään ... W1 174

... jagade bort flugorna omkring honom med en flugsmälla ... W1 137

(14) ... vaan vesisuihkut laskeutuivat tytön ympäriltä ... W1 238

... utan strålarna omkring flickan sjönk ... W1 186

Motsvarigheterna, som fanns 7 stycken, varierar (omskrivning 4, *omkring* 2, *runtomkring* 1).

2.1.4 *Sisästä/sisältä/sisäpuolelta* — *Ulkopuolelta*

PP-frasen med *sisästä/sisältä/sisäpuolelta* betecknar X:s rörelse ut ur ett ställe som ligger på inre sidan av Y, djupare än något föremåls e d yta eller närmare mitten av något föremål. Den

kan uttrycka att X kommer ut ur ett område som är omringat av gränser eller begränsat av en krets.

- (15) ... hän aukaisi pyhän kuoriaisen riepujen sisästä ... W1 153
 ... han vecklade upp tygbitarna och tog ut den heliga skarabén ... W1 121
- (16) ... ja se kaapi nyt lunta kädellä kenkien sisältä ... T 136
 ... och nu grävde hon snö med handen inne i skon ... T 107
- (17) ... joka karkottaisi heettiläiset muuriensa sisäpuolelta ... W1 698
 ... som drev ut hettiterna ... W1 521

I de 14 fall (*sisästä* 10, *sisältä* 3 och *sisäpuolelta* 1) som jag hittade i materialet, fanns det inget enhetligt sätt att översätta den här postpositionen. Översättarna använde bl a omskrivningar (4) i stilen med ex. (15-17). Andra var *ur* 3, *inom* 2, *innanför* 1, *i* 1, *inne i* 1. I 2 fall blev PP-frasen ööversatt.

Ulkopuolelta betecknar X:s förflyttning från ett ställe som ligger utanför ett annat ställe, på yttre ytan eller yttre delen av ställe, som är utanför någots krets, som inte ingår i eller hör till något osv.

- (18) Muurien ulkopuolelta oli palaamassa maanjäristystä paennutta väkeä ... W2 64
 Folk som hade flytt utom murarna höll på att vända tillbaka ... W2 56
- (19) ...napsautti valot oven ulkopuolelta putkaan... T 311
 ...knäppte på lyset i finkan utifrån... T 239

Den här postpositionen var mycket knapp i antal (bara 5 exempel). Den återgavs med omskrivningar (3) och *utanför* (2).

2.1.5 *Luota, vierestä/viereltä, kohdalta, läheltä*

Luota innebär att X förflyttar sig bort från ett ställe som befinner sig nära, i närheten av, vid sidan av eller vid Y.

(20) Hän harppasi lapion luota ... P 231

Han tog ett språng bort från spaden ... P 197

(21) Tällä tavoin lähdin pois hänen luotaan ... W1 487

Sålunda lämnade jag henne ... W1 370

Det fanns rikligt med exempel på denna postposition (101 stycken). Över hälften av dem översattes med prepositioner *från* (31) eller *ifrån* (28). Gruppen 'omskrivningar' (38) är ganska stor. Den innehåller det svenska verbet *lämna* som ensam har betydelsen *lähteä jnk luota* (*komma/gå från någon*). I ett fall användes preposition *i*. 3 PP-fraser blev ööversatta. Den konkreta 'riktning från'-betydelsen förekom i största delen av satserna (97 utav 101).

Vierestä/viereltä betyder att X flyttar sig bort från ett ställe som ligger nära Y:s sida eller vid Y. Den förre uttrycker vanligen en mer omedelbar närhet än den senare.

(22) ... tuli baaritiskin vierestä oikealta ... T182

... kom från bardisken till höger ... T 143

(23) Otin päällystakin naulasta oven vierestä ... T 220

Jag tog min överrock från hängaren bredvid dörren ... T 171

Den vanligaste motsvarigheten (sammanlagt 31 exempel, därav 29 *vierestä* och 2 *viereltä*) är *vid* (13). Andra är *bredvid* (4), *från* (4), *invid* (1), *nära* (1), *intill* (1), *utanför* (1). Det fanns 3 omskrivningar och 3 ööversatta fall.

Kohdalta används ofta som postposition; den betyder att X flyttar sig från ett ställe, som ligger vid Y. *Kohdalta* betecknar platsen mera exakt än *luota*.

(24) Nokinen tuulenpyörre nousi heidän kohdaltaan taivaalle. P 234

En sotig eldvirvel steg himlavart från platsen. P 200

Följande motsvarigheter fanns i materialet: *från* 2, *vid* 1, *mitt emot* 1, *i* 1 och 1 omskrivning.

Läheltä uttrycker X:s förflyttning från ett ställe som ligger nära, i närheten av Y, på ett relativt kort avstånd.

(25) Ainakin paimenet varhain aamulla löysivät hänen ruumiinsa muurin läheltä. W2 72

Åtminstone har några herdar hittat hans kropp nära stadsmuren tidigt i morse.

W2 63

Alla *läheltä*-postpositioner översattes med *nära* (3 stycken).

2.1.6 *Välistä/väliltä*

Den lokala betydelsen av *välistä/väliltä* betecknar X:s förflyttning från eller via ett ställe som befinner sig mellan två relativt närliggande föremål eller platser e.d. *Väliltä* betecknar ett större avstånd mellan föremål.

(26) Lähdin menemään koneiden välistä kopille. T 12

Jag gick min väg mellan maskinerna till buren. T 10

I mitt material finns 36 exempel på fraser med detta postpositionspar. Finskans *välistä* (34) och *väliltä* (2) översätts vanligast med svenskans preposition *mellan* (29 fall). Andra var *genom* 2, *bortom* 1, *förbi* och omskrivning (1). För den här gruppen var typiskt ett stort antal postpositioner med 'förflyttning via'-betydelsen.

2.2 Sammanfattning

Materialet bestod av 450 satser med källbetecknande postpositioner. De fördelade sig som följer:

Tabell 1 *Fördelning av källbetecknande postpositioner*

	f	%
Alta	79	17,5
Päältä/yltä/yläpuolelta	62	13,7
Edestä	31	6,9
Takaa	64	14,2
Keskeltä	11	2,4
Ympäriältä	7	1,5
Sisästä/sisältä/sisäpuolelta	14	3,1
Ulkopuolelta	5	1,1
Luota	101	22,4
Vierestä/viereltä	31	6,9
Kohdalta	6	1,3
Välistä/väliltä	36	8,0
Läheltä	3	0,6
Sammanlagt	450	100

Luota, *alta*, *takaa* och *päältä/yltä/yläpuolelta* är de mest frekventa postpositionerna i materialet.

Mitt material ger inga exempel på postpositionerna *äärestä* och *alapuolelta* som är ganska frekventa i finskan, t ex *hän nousi pöydän äärestä* (han steg upp från bordet), *otin maljakon taulun alapuolelta* (jag tog vasen som låg under tavlan).

Motsvarigheterna till finskans källbetecknande postpositioner finns sammanfattade nedan så att de mest frekventa nämns först:

alta	=	under, omskrivning, ur, från, nedanför, bortom, bakom, invid, igenom, runt, inunder, med
edestä	=	omskrivning, framför, inför, från, förbi
keskeltä	=	omskrivning, mitt bland, bland, mitt i, genom
kohdalta	=	vid, från, mitt emot, i, omskrivning
luota	=	från, ifrån, omskrivning, i
läheltä	=	nära
päältä	=	på, omskrivning, från, över, ovanför, ovanpå
sisältä/sisäpuolelta	=	omskrivning
sisästä	=	omskrivning, ur, inom, innanför, i
takaa	=	bakom, omskrivning, bortom, över, genom, mellan, runt
ulkopuolelta	=	omskrivning, utanför
vierestä/viereltä	=	vid, bredvid, omskrivning, från, invid, intill, nära, utanför
väliltä/väliltä	=	mellan, genom, förbi, bortom, omskrivning
yltä	=	av, omskrivning, över, ovanför, från
yläpuolelta	=	ovanför, över
ympäriältä	=	omskrivning, omkring, runtomkring

Resultaten visar en stor variation i sätten att översätta finskans källbetecknande postpositioner. Det stora antalet omskrivningar kanske berättar om svårigheten att använda en motsvarande förmodad PP-fras. De använda definitionerna tycks inte heller täcka alla betydelser hos källbetecknande postpositioner. I många fall använder översättaren en preposition (t ex *i, på, under, ovanför*) som inte anger förflyttning från ett ställe, utan befintlighet någonstans. Detta tycks bevisa att ursprungskasus i finskan inte begränsar sig bara till uttryck som betyder en konkret förflyttning från ett ställe till ett annat. Därför är det viktigt att ta reda på de olika funktioner som finskans ursprungskasus kan ha och utnyttja denna information till en mera detaljerad studie över motsvarigheterna.

3 OM SATSKONTEXTEN

3.1 Om finskans ursprungskasus

Finskans ursprungskasus förekommer i lokala satser, men de kan också förekomma som bestämmningar till verb som inte alls är lokala, t ex *Pidän omenista* (Jag tycker om äpplen). Användningen av ursprungskasus har således utvidgat sig utanför de egentliga rumsuttryckena.

Den allmänna funktionen hos ursprungskasus är att uttrycka lokalitet A i en händelse *X avgår från A*. Då är presuppositionen vanligen *X befinner sig i A*. Att X förflyttar sig utanför A förutsätter inte att X:s existens i A skulle upphöra, t ex *Peruna tuli Suomeen Pommerista*. (Potatisen kom till Finland från Pommern). (Alhoniemi 1983:215)

De flesta postpositionsfraser har en adverbial funktion i satsen, dvs de är bestämmningar till satsens verb. Enligt Hakulinen (1979:524) anknys bestämmningar i ursprungskasus vanligen till verb som innehåller betydelsen 1) *ta*, 2) *söka*, 3) *upptäcka* eller *upptäckas*, 4) *se* eller *synas*, 5) *höra* eller *höras*, 6) *tala* eller på något sätt *munligt uttrycka*. Man måste lägga märke till att i denna grupp är det bara verb med betydelsen *ta* som tillsammans med adverbial uttrycker en konkret rörelse eller förflyttning.

Vid sidan av rörelseverb som har bestämmningar i ursprungskasus nämner Rahkonen (1977:39-41) sådana verb, som uttrycker att existensen för ett ytstruktursubjekt/-objekt tar slut. Satsen *Keittiöstä sammui valo* (Ljuset slocknade i köket) innehåller i djupstrukturen elementen BÖRJA [INTE [EXISTERA]]. Ett rumsuttryck i ursprungskasus kan också finnas i satser där adverbialet i samband med ett perfektivt intransitivverb syftar till subjektet och adverbialet i samband med perfektivt transitivverb till objektet: *Pappilan pihasta kaatui vanha vaahtera* och *Myrsky kaatoi pappilan pihasta vanhan vaahteran*.

Ursprungskasus används alltså i satser där är det fråga om något slags händelse med en förändring av tillstånd. Alhoniemi (1983:215-6) nämner ytterligare andra verb som kan ha en bestämmning i ursprungskasus: de som uttrycker 'försvinnande' (t ex *Talosta kuoli lehmä* - Husets ko dog), de som uttrycker 'lossnande' (t ex *Mies riisui hevosen valjaista* - Mannen

selade av hästen) och de som uttrycker en 'helhet-del' -relation (t ex *Säkistä puhkesi pohja* - Botten på säcken sprack). Ursprungskasuset markerar att en del av någon helhet kommer till eller befinner sig i något tillstånd.

Lokala postpositioner tycks ha mycket gemensamt med 'helhet-del' -relationer (jfr säcken och dess botten, huset och dess baksida). Varje substantiv har omkring sig en omedelbar närhet med olika dimensioner eller sidor (t ex baksida - framsida, insida - utsida, undersida - översida eller bara sida). Dessa dimensioner kan sägas vara substantivets lokala egenskaper vilkas funktion är att relatera substantivet till de övriga substantiven. Också Rahkonen (1981:147) talar om 'del av' -relationen som semantiskt kännetecknas av att delen och helheten hör intimt ihop med varandra. Detta kan gälla kroppsdelar eller motsvarande delar som är inkluderade i en annan entitet.

Bruket av ursprungskasus inte är begränsat endast till uttryck med innehåll *lämna något ställe*. Också en icke-konkret lokal förflyttning kan markeras med ursprungskasus. Hakulinen (1979:525 f) åskådliggör detta med satsen *Sormus löytyi lattialta*. (Ringens hittades på golvet). Det sker ingen faktisk förflyttning där, men i bruket av ursprungskasus kan upptäckas möjligheten till ägande av ett föremål genom inbillad förflyttning. Också i satser med s k perceptionsverb kan upptäckas 'förflyttning' av sinnesförnimmelse: *Saari näkyy kaukaa* (Ön syns långt borta). *Kaukaa* (eg. från stället som är långt borta) anger förnimmelsens lokala ursprung.

Ursprungskasus uttrycker alltså en kognitiv förflyttning. Liksom Hakulinen anser Alhoniemi (1983:219-221) att verb som uttrycker sinnesförnimmelse bildar ett eget system bland kognitiva verb. Dessa verbs primära uppgift tycks vara att visa de lokala möjligheterna av någon entitet eller företeelse. En bestämning i ursprungskasus som styrs av ett kognitivt verb uttrycker inte vanligen ett ställe vilket något avgår från utan endast ett ställe där någonting kommer i någons vetande. Typiska verb är *oppia* (lära sig) och *löytää* (hitta).

Ursprungskasus kan uttrycka också en habitiv relation. Satsen *Moni ruotsalainen on ostanut huvilan Espanjasta* (Mången svensk har köpt en villa i Spanien) visar att lokala ursprungskasus används till att uttrycka lokalitet inom vilken en entitet förflyttar sig till någons ägande

utan att en samtidig lokal förflyttning sker. Verben som *ottaa* (ta), *ostaa* (köpa), *lainata* (låna), *varastaa* (stjäla), *saada* (få), *antaa* (ge) osv. kan uttrycka en sådan här habitiv förflyttning (Alhoniemi 1983:217-9).

Finskans inre ursprungskasus hos substantiv uttrycker också ett ställe genom, förbi eller över vilket man förflyttar sig (Hakulinen 1979:528). Denna s k prolativa användning av ursprungskasus är typisk också för lokala postpositioner.

Förekomsten av ursprungskasus i finskan har Rahkonen (1977:50) förklarat med följande presupposition: "En struktur med ursprungskasus uttrycker att någonting finns någonstans innan det av verbet uttryckta handlandet börjar". Verben med betydelsen *se*, *höra* eller *tala*, eller satser med prolativt innehåll lämnar Rahkonen ändå utanför denna definition.

3.2 Om olika satsdelar

3.2.1 Verb och verbgrupper

Verb är ord som uttrycker handlingar, händelser och tillstånd. Verben kan delas in i olika aktionsarter beroende på vilken typ av verbskeende som de betecknar. De verb som uttrycker förändring av något slag - alltså handlingar eller händelser - kallas dynamiska. De verb som uttrycker tillstånd kallas statiska. En handling är ett dynamiskt skeende, där den handlande vanligen är levande varelse, en händelse är också ett dynamiskt skeende, men den kan inte tänkas vara direkt påverkbart av någon animat handlande. (Jørgensen-Svensson 1987:28,32,86)

Brodde (1973:42) beskriver en händelse, dvs det att någon/något 'påverkas' av någon/något. Den innebär normalt att föremålet förändras, flyttar på sig, ändrar ställning, 'märker' något; ibland rör det sig om dramatiska förändringar: föremål förintas, blir till; ibland är det fråga om 'förändring' i ytterst metaforisk mening.

I en sats måste i regel uttrycket för verbskeende kompletteras med uppgift om någon av skeendets rollinnehavare. Roller som i princip kan knytas till alla typer av verbskeenden kallas

för verboberoende roller. Dessa roller betecknar olika omständigheter som kan sägas ange-
ramarna kring skeendet i en sats. Sådana roller är bl a PLATS (Bilen står på gatan), START
(Bussen går från torget) och MÅL (Bussen går till Lund). (Jørgensen-Svensson 1987:87,90)

Verben kan klassificeras enligt deras semantiska innehåll. T ex följande betydelsefält kan
upptäckas hos svenska verb (Viberg 1985: 529-30):

F ä l t	K ä r n p r e d i k a t	E x e m p e l
Befintlighet	LOC (x,y)	ligga, stå, befinna sig
Förflyttning	TRAVEL (x)	gå, åka, köra, bära
Fysisk kontakt	CONTACT (x,y)	röra, nudda, slå, stryka
Ägande & Transferering	POSSESS (x,y)	ha, få, ge, köpa, låna
Existens & Produktion	EXIST (x)	uppstå, bilda, utplåna
Diskonnexion	notCONNECTED (x)	brista, bryta, krossa
Skada & Reparation	POSSIBLE (USE(z,x,S))	gå/ha sönder, laga
Perception	PERCEIVE (x,y)	titta, se, höra, känna
Värdering	JUDGE (x,GOOD/BAD(y))	gilla, tycka om, avsky
Verbal kommunikation	SAY (x,W)	säga, hävda, fråga, be

De fält som närmast berör min studie är förstas Förflyttning och Befintlighet. Men eftersom
lokala satser innehåller handlingar, händelser och tillstånd, är det antagligt att verb från andra
betydelsefält förekommer också.

T ex Viberg har analyserat perceptionsverbens semantik i svenskan. Han gör en skillnad
mellan verben som *titta*, *se* och *synas*. *Titta* betecknar en avsiktlig handling, *se* en erfarenhet
som inte behöver var avsiktligt styrd och *synas* en opersonlig erfarenhet vid vilken en
förmännare kan inte sättas ut. (Viberg 1980:44-45)

3.2.2 Partiklar

I svenskan finns ett ganska stort antal partiklar som används för att ange plats. I allmänhet definieras en partikel som ett adverb eller en preposition som har en egen betydelse. Partiklar kan kombineras med flera verb. Viberg (1986:158) presenterar de viktigaste:

BEFINTLIGHET	RIKTNING	
	Vart?	Varifrån?
hemma	hem	hemifrån
borta	bort	bortifrån
inne	in	inifrån
ute	ut	utifrån
uppe	upp	uppfifrån
nere	ner	nerifrån
framme	fram	framifrån

Partikeln ger handlingen en bestämd, oftast konkret riktning. Dessutom betyder partikeln i allmänhet att handlingen avslutas, den leder till målet. Partikeln ger resultat. Riktningen och resultatet blir viktigare än hur det händer. (det gäller inte partiklarna *vidare*, *kvar*, *i* och *på*) (Bodegård 1985:41)

I svenskan använder man ibland en partikel som anger riktning tillsammans med en preposition som anger befintlighet. *Vi gick TILL parken* och *Vi gick IN I parken* skiljer från varandra. Då man använder *in i* (partikel + preposition) tänker man på parkens egen utsträckning eller volym i stället för att tänka på parken som en punkt på kartan (riktningspreposition *till*). Vid förflyttning bort från en plats, som man befinner sig *på*, används prepositionen *från* tillsammans med en partikel, t ex *Katten hoppade ner FRÅN bordet*. Följande serie av exempel beskriver bruket av partiklar:

Lådan stod PÅ bordet.

Jag lyfte UPP lådan PÅ bordet.

Jag lyfte NER lådan FRÅN bordet.

Förflyttning till eller bort från en plats anges här med ett rörelseverb + riktningsangivande partikel + preposition. (Viberg 1986:159-160)

Också prepositionerna kan användas som verbpartiklar. De fungerar inte längre som prepositioner utan har en betydelse tillsammans med verbet. Verb + partikel är ett partikelverb. Verbet förlorar sin betoning och hela betoningen faller på partikel. (Bodegård 1985:10)

Andersson (1993:86) talar om partikeladverbial (som också kan samtidigt fungera som t ex rumsadverbial). De är korta, betonade adverbial (t ex *fram, ut, in*), som hör nära ihop med verbet både till betydelsen och i uttalet. De placeras mellan verbet och objektet, t ex *Vi kastar BORT alla mjölkförpackningar*. Också prepositionsfraser som består av en betonad preposition och ett obetonat pronomen, t ex *Han klädde på sig överrocken*, kan betraktas som partikeladverbial. Satsen *Läraren drog FÖR gardinen* (partikeladverbial i form av preposition) kan utvidgas med en underförstådd nominalfras. Resultatet blir då *Läraren drog gardinen för fönstret* (ett vanligt adverbial efter objektet). Verb och partikeladverbial bildar ofta en lexikaliserad helhet vars betydelse inte helt kan förutsägas utgående från delarnas betydelse.

3.2.3 Rumsadverbial

Alla bestämningar som inte har några speciella kännetecken kallas adverbial. De kan bestämma verb och particip, men också adjektiv och adverb. Rumsadverbial kan indelas i befintlighetsadverbial (*på landet*), ursprungsadverbial (*ur djupet*), mål- och riktningsadverbial (*till marken, mot målet*), avstånds- och vägadverbial (*tre kilometer, via stadskansliet*). Adverbialen består vanligen av adverb, prepositionsfraser eller satser. Vissa adverb har ofta en prepositionsfras som bestämning, t ex *upp ur soffan*. (Andersson 1993:82-83)

Alhoniemi (1983:211) studerar finskans adverbial och deras semantiska relationer. Han definierar dem på följande sätt: a) En lokal relation råder mellan två entiteter när X sätts i relation till A:s belägenhet. b) En habitiv relation råder mellan två entiteter när X relateras till B:s ägandeområde c) En kognitiv relation råder mellan två entiteter när X relateras till C:s vetkaps- eller förnimmelseområde. I finskan uttrycks dessa relationer ofta med inre och yttre

lokalkasus, adverb och postpositioner.

Rahkonen har undersökt finskans plats- och riktningsadverbial. Han ville visa att finskan verkligen har platsadverbial i 'riktning till' -kasus och i 'riktning från' -kasus, beskriva deras förhållande till riktningsadverbial och förklara varför dessa platsadverbial är i ovannämnda kasus. Han grundar sin analys på de tids-, presuppositions- och implikationsrelationer som råder i satserna. Riktningsadverbial förekommer huvudsakligen tillsammans med typiska rörelseverb och är bestämningar till verbet. En sats som innehåller ett riktningsadverbial uttrycker således att platsen av subjektets eller objektets referent förändrar sig. Platsadverbial kan förekomma tillsammans med mycket olika verbgrupper, och de bestämmer inte verbet i regel. En sats som innehåller ett platsadverbial uttrycker inte platsförändring utan viloplats. (Rahkonen 1977:21-2)

Vid rörelseverb är det fråga om två olika platser, presupponerad (X1) och implikerad (X2), samt förflyttning från den ena till den andra. Satsen *Seinäلتä oli pudonnut kello* (Klockan hade fallit ner från väggen) innehåller således ett riktningsadverbial. Däremot innehåller satsen *Seinästä oli peittynyt halkeama* (En spricka i väggen hade täppts till) en struktur med en negativ existentiell inkoativ. Här är det fråga om förflyttning från tillstånd Y1 (existens) till tillstånd Y2 (icke-existens) och detta betyder att bara en plats är möjlig, medan förflyttning från en plats till en annan är omöjlig. Adverbialen i sådana här satser är ett platsadverbial. (Rahkonen 1977:40-41)

I sin studie av svenskans rumsuttryck talar Rahkonen (1981:200 f) om händelseadverbial och resultatadverbial. De förstnämnda ansluter sig vid alla tempusformer bara till satsens händelsetid och de kan inte syfta på ett tidssavsnitt som ligger efter händelsetidens slutpunkt. Resultatadverbialen däremot refererar till tiden efter denna punkt, och deras tidssyftning är således öppen såtillvida att den saknar en slutpunkt om den inte anges med ett tidssadverbial. Satsen *Han stekte laxen i ugnen* innehåller ett händelseadverbial, medan satsen *Han lade laxen i ugnen* har ett resultatadverbial.

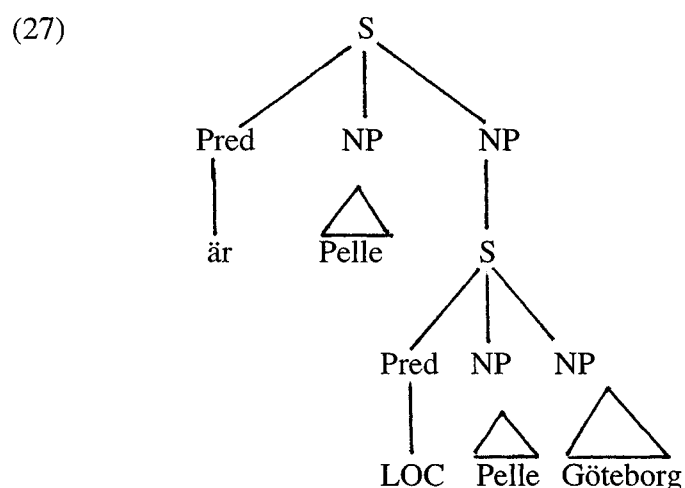
3.3 Olika beskrivningsmodeller

Inom satssemantiken finns olika beskrivningsmodeller som kan hjälpa till att förstå problematiken kring lokala relationer i satsen.

3.3.1 Generativ grammatik

Generativ grammatik tillämpar den generativa semantikens principer i satsanalysen. Den semantiskt baserade djupstrukturen är utgångspunkten för derivationsprocessen. Enligt teorin ska alla ord motsvaras av abstrakta enheter i den underliggande strukturen. Satserna härleds ur den semantiska representationen till den syntaktiska ytstrukturen med hjälp av olika transformationsregler.

I sin analys av svenska satser följer Dahl (1976:97) den generativa semantikens principer. Han analyserar rumsadverbial på följande sätt: I satsen *Pelle är i Göteborg* har vi en individ, Pelle; och en plats, Göteborg, och det råder en relation mellan individen och platsen som kan kallas 'befinna sig'. Då antas att 'befinna sig' är ett abstrakt predikat som betecknas med LOC. Satsen skulle då ha följande underliggande struktur (förenklad):

Prepositionen *i* verkar här inte ha någon annan funktion än att representera predikatet LOC. Så är det i ganska många fall, men vi kan också hitta satser där rumsprepositionen har en

mera specifik betydelse, som i satserna

(28) Katten är **i** lådan

(29) Katten är **på** lådan

Här verkar det vara plausibelt att anta mer komplicerade strukturer, som representeras genom följande parafraser:

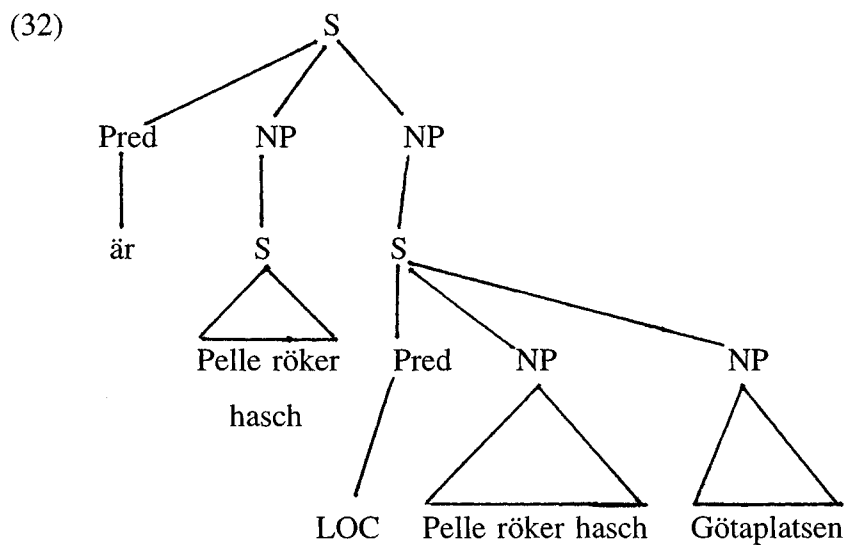
(30) Katten är LOC lådans inre

(31) Katten är LOC lådans yttre

På analogt sätt skulle man tolka en lång rad rumsprepositioner (*under, över, bredvid* etc). (Dahl 1976:97)

Detta analysätt verkar vara ganska tydligt; betydelskillnaden mellan *i* och *på* blir redogjort. Problemet med det är att det tycks var för överskådligt; prepositionen *på* har i ytstrukturen betydelsen 'kontakt med lådans övre sida' som fattas i parafrasens djupare beskrivning.

Dahl (1976:98) analyserar vidare: Satsen *Pelle röker hasch på Götaplatsen* uttrycker en rumsrelation mellan Pelles haschrökande och Götaplatsen. På det första argumentets plats finns en sats. Alltså:

Dahl presenterar också fall, där det finns rumsadverbial i satser där ytstrukturens verb motsvaras av en komplex begreppsstruktur, dvs av flera underliggande predikat. I sådana fall kan rumsadverbialen bestämma olika delar av denna begreppsstruktur, varvid flertydigheter kan uppstå. Dahl illustrerar detta med satserna

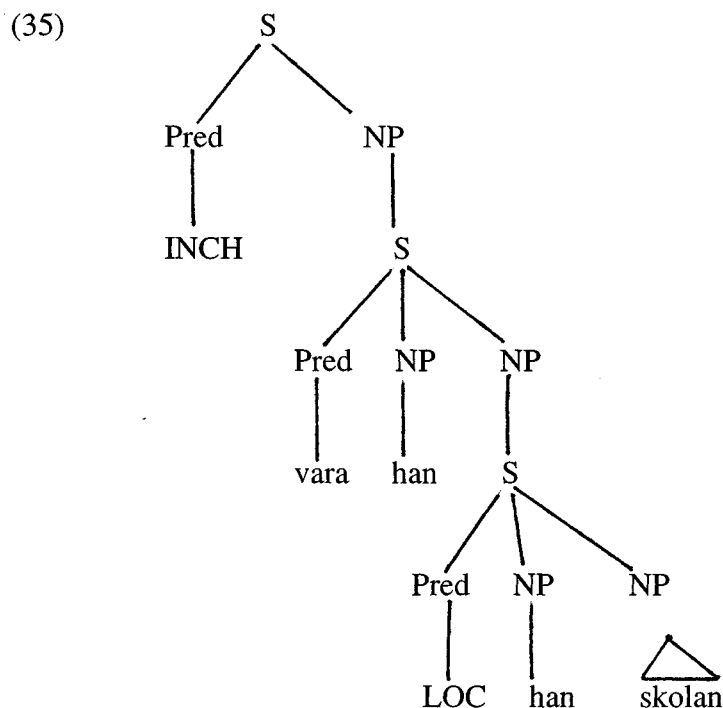
(33) Osborn stekte kycklingen i köket

(34) Osborn stekte kycklingen i ugnen

Det är tydligt att rumsadverbialen i dessa två satser inte har samma funktion. I första satsen utvisar rumsadverbialen *i köket* var Osborn utförde stekningen, i andra satsen utvisar *i ugnen* var kycklingen blev utsatt för denna stekning (får man förmoda). Detta skulle kunna förklaras om vi antog att rumsadverbialen i första satsen är predikat till satsen *Osborn kauserade att kycklingen blev stekt*, i andra satsen däremot endast till satsen *kycklingen blev stekt*. Traditionellt brukar man till rumsadverbialen också föra en annan sorts adverbial som man kanske egentligen skulle kalla riktningsadverbial. Till skillnad från rumsadverbialen, som kan förekomma med praktiskt taget vilka verb som helst, är riktningsadverbialen begränsade till verb som betecknar rörelse ('rörelseverb'). (Dahl 1976:98-99)

Dahl (1976:99-100) argumenterar vidare:

Rörelse är förändring av någontings belägenhet i rummet. Riktningsadverbialen uttrycker också vanligen att någonting börjar eller slutar vara på en plats. I stället för att säga 'Han kom till skolan' borde man följaktligen kunna säga 'Han började vara i skolan' eller 'Han blev i skolan'. 'Han gick från skolan' kan parafraseras 'Han slutade vara i skolan'. Vi betraktar alltså satser med riktningsuttryck som inkoativer av satser med rumsuttryck. 'Han kom till skolan' skulle då kunna ha en ungefärlig struktur som följer:

Sambandet mellan inkoativa verb och rörelseverb är tydligt. Många språk använder samma ord för BLI eller BÖRJA och KOMMA (jfr engelska GET och BECOME, svenska KOMMA TILL = BLI TILL).

3.3.2 Kasusgrammatik

Siro anser att kasusgrammatik, som är en lokalistisk inriktning inom generativ grammatik, är särskilt lämplig för att analysera finska språket med sina rikliga lokalkasus.

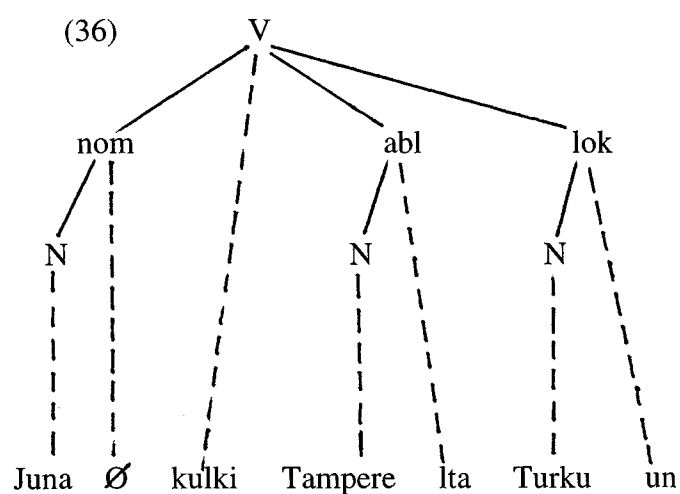
Siro tillämpar John M. Andersons kasusmodell (*The Grammar of Case*, 1971) i sin beskrivning av finskans semantik. Anderson behandlar varje sats, eller mera exakt sagt proposition, som en helhet där kasusen är delar av propositionens helhet. Ett kasus definieras inte 'absolut'. Olika fall undersöks genom att pröva alla egenskaper hos ifrågavarande propositionshelheter. Sålunda är det alltid utklarat i Andersons teori hur många kasus förutsätts och vad deras inbördes relation är. Kasusen har en fast anknytning till verbet. Anderson inför begreppet 'dependens' som den avgörande principen i beskrivning av grundläggande strukturer. Dependensregler hjälper till att klart markera de olika hierarkiska strukturernas inbördes relationer.

På propositionsnivån är verbet är det styrande ledet. Omedelbart dependenta till verbet är kasusen och dependenta till kasusen är nominalfraser. (Siro 1977:15-16)

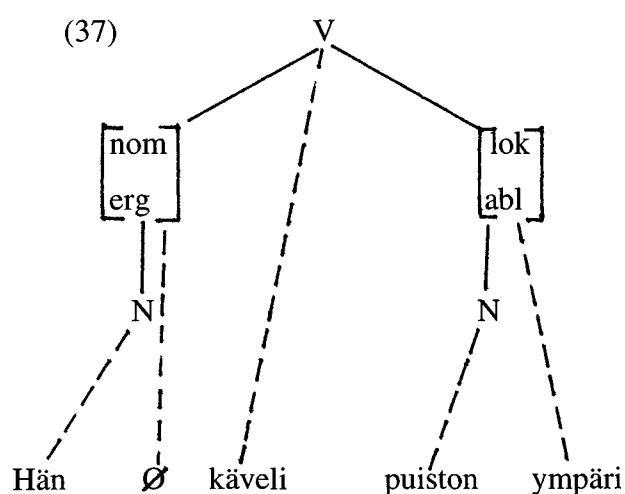
Den traditionella grammatiken definierar begreppet 'kasus' så att substantivändelsen ger substantivets betydelse sitt eget innehåll. Kasusgrammatiken anser att kasus är en sk. kovert kategori. Kasus företräder den 'roll' eller funktion som ett substantiv har i satsen, m a o: kasus är den relation som råder mellan verb och substantiv. (Siro 1977:17-18)

Lokativ (*locative*) och ablativ (*ablative*) anses vara semantiska eller konkreta kasus. Ablativ skiljer sig från lokativ i många avseenden. I den ablativa satsen *Juna kulki Tampereelta Turkuun* (Tåget gick från Tammerfors till Åbo) finns två lokativa fraser (synliga eller icke-synliga på ytan). De synliga kasusmärken är olika. Verben som används är vanligen olika. En sådan här sats är icke-stativ, 'dynamisk' jämfört med lokativa satser. Motiveringen till att ablativen anses som ett separat kasus är att lokativ och allativ står varandra ganska nära i satskontexter, och att det finns något slags antonymi-relation mellan lokativ och ablativ. Allativ för sin del tolkas som lokativens variant i satser som innehåller ablativ. Verben kan delas upp i två grupper. Verben med ablativa uttryck är [+direktionella], verben utan ablativa uttryck är [-direktionella]. Direktionella verb har alltid draget [+lokativ] i sig. (Siro 1977:84-86)

Satsen (se ovan) kan beskrivas som följer:

En stor del av finskans lokala postpositioner visar kasusrollen, men också en viss relation till substantiven de styr. Problematiska fall i systemet med lokativer och direktionella lokativer är satser som *Hän käveli puiston ympäri* (Han gick omkring parken). Satsens verb följs av ett lokativt element, som t o m kan sägas vara direktionellt, därför att verbet i sådana här satser förekommer i direktionella satser. Annars påminner satsen lokativa satser (bara ett lokativt element finns med i motsats till direktionella satser med två lokativa element: början och slutet). I detta fall tolkar Siros (och Andersons) modell ablativen som en kasuskategori, men också som ett lokativt drag.

Broddas (*K*)*overta kasus i svenskan* (1973) är ett försök att introducera kasusmodellen (enligt Fillmores kasusteori) för svenskan. Han har också tagit intryck av Noréens verk *Vårt språk*, vars 'status'-relationer motsvarar just de semantiska relationer som Fillmore kallar kasus (*cases*). Broddas intresse för kasusmodellen beror på två saker: a) Som (sats-)- semantisk teori är den intuitivt tilltalande och enkel. b) Den kan formaliseras i syftet att 'mekaniskt' excerpera semantisk information ur skriven text. (1973:1-2)

Brodda påstår att bisatserna är de mest typiska, kanske de mest ursprungliga 'kasus-bärarna'. Det 'Fillmoreska' kasussystemet fungerar väl egentligen bara för satser vilka beskriver skeende av något slag, vilka satser han benämner dynamiska. (1973:3) Med 'kasus' menar Brodda allt från klassificering av böjningsändelser till abstrakta semantiska relationer. Han föreslår därför följande termer: 'ytkasus' är beteckningen för de språkliga uttrycksmedlen för att ange att ett visst uttryck står i en viss relation till ett annat uttryck och 'djupkasus' betecknar de

(semantiska) relationer som funnit explicit - ej lexikalt betingad - uttrycksform. (1973:5-6)

Kasusen delas i huvud- och underkasus. Huvudkasus SPACE betyder orientering i rummet för företeelse ingående i de förhållanden som ett verb denoterar. Underkasuset LOCATION betyder befintlighet i rummet för företeelse ingående i F(V) och DIRECTION uttrycker riktning för företeelse (t ex rörelse) ingående i F(V). (1973:21-22)

Brodda (1973:25-26) försöker ge en karakterisering av vilka 'inherent' kasusroller (jfr betydelsekomponenter) som hör till verb. För DIRECTION kan man identifiera ett flertal specialfall vanligtvis representerade genom olika prepositioner: *från, till, (ut)ur, in(i), längs (med)* etc. Motsvarande kasusrelationer skulle vara 'ablativ' = riktning från, och 'allativ' = riktning mot (till) och kanske prolativ = riktning utefter. Ett sätt att definiera en riktning för en rörelse är ju att man ger begynnelse- och slutpunkten för rörelsen.

Enligt Brodda (1973:58-9) torde det inte råda något tvivel om att en preposition nästan alltid är den på 'ytan' synliga markören för någon kasusrelation. Speciellt för de 'yttre' kasusen - Space/Time - har vi också god samstämmighet mellan prepositionen och betydelsen av den relation som prepositionen signalerar. Men de övriga ('inre' kasusen) använder också samma prepositioner som Space/Time. Redan detta gör att relationen mellan kasus och prepositioner blir 'mång-mång-tydig' - varje preposition representerar flera kasus och varje kasus av flera olika prepositioner. Sålunda blir prepositionerna minst sagt 'suddiga' kasusmärken.

Brodda (1973:61-2, 69) säger att kasusrelationerna i en sats i den underliggande representationen representeras av (inbäddade) satser, och att de bärare av kasusrelationerna i ytstrukturen som närmast svarar mot dessa utgöres av satsens bisatser. De overta (= på ytan synliga) kasusmärkena utgöres av de underliggande konjunktionerna. Därför hävdar Brodda att för många prepositionsuttryck finns inte någon annan rimlig tolkning än den att de betraktas som sammandragna satser: Pojken i trädet = Pojken som är i trädet.

3.3.3 Bennetts modell

Bennett har analyserat de engelska prepositionernas lokala och temporala användningar. Han grundar sin analys på kasusgrammatik och komponentanalys. Bennetts modell förutsätter uppsättning av fem kasus; de är *locative*, *source*, *path*, *goal* och *extent*. Till skillnad från tidigare kasusgrammatiska teorier ger hans version möjligheten till att inbädda kasusfraser i andra kasusfraser. Han anser också att en komponentanalys av betydelser är en mycket okomplicerad metod att ange semantiska relationer mellan olika lexikala enheter. Till exempel komponenten *interior* utgör en del av betydelsen i prepositionerna *in*, *into* och *through*, och också i verben *enter* och *contain*, men den finns inte med i prepositionen *behind*. Den semantiska satsstrukturen beskrivs med hjälp av frasmarkörer eller trädidiagram. (1975:3-4)

Bennetts analys har alltså två utmärkande drag: 1) tre riktningss kasus sätts upp: *source*, *path* och *goal*, för att kunna beskriva flertydighet hos prepositioner 2) alla riktningssuttryck analyseras med ett platsuttryck inbäddat i dem. (1975:18-19)

Bennett (1975:50-52) redogör för olika användningar av prepositionen *over* på följande sätt:

- (a) *My hand is over the table*
- (b) *I removed the lamp from over the counter*
- (c) *Please put the lamp over the counter (ie via)*
- (d) *Please put the lamp over the counter (ie to)*

Den semantiska representationen hos (a) innehåller ett enkelt lokativt uttryck; (b), (c) och (d) innehåller riktningssuttryck (*source*, *path* och *goal*). De semantiska komponenterna är som följer:

- (a) [L[superior of table]place]
- (b) [S[L[superior of counter]place]]
- (c) [P[L[superior of counter]place]]
- (d) [G[L[superior of counter]place]]

Semantiska representationer hos (a), (c) och (d) realiseras som preposition *over* i ytstrukturen. Den semantiska elementet *source* hör inte till betydelsen av *over* i exempel (b); närvaro av ett separat lexem *from* bevisar saken. Ett annat tolkningssätt kunde vara: eftersom (c), *path*, och (d), *goal*, har ingen manifestation i ytstrukturen, kan (a), (c) och (d) betecknas som *locative superior*. Också (b) är *locative superior* därför att elementet *source* inte finns med i betydelsen *over*. Genom att konstatera att *path* och *goal* kan ha nollmanifestation i ytstrukturen kan då förklaras att *over*, *under*, *in front of*, *behind* och *by* alla används i *locative-*, *path-* och *goal-*uttryck.

Bennett (1975:78) analyserar satsen *Trevor went away from London*. Den kan ha följande semantisk representation:

[Trevor[go[[S[L London place]][G[L some place]]]]]

där *from London* är en manifestation av *source*-uttrycket; *Away* är manifestation av *goal*-uttrycket. De två riktningsuttrycken förekommer i ordning *source-goal* i den semantiska representationen. Den motsatta ordning i ytstrukturen beror på det att *goal*-uttrycket manifesteras där som ett adverb, som i engelskan måste föregå prepositionsfraser.

Bennett (1975:92-93) sammanfattar resultaten av sin komponentanalys:

above: 'locative higher'
(a)round: 'locative surround'
at: 'locative'
behind: 'locative posterior place' osv.

Han sammanfattar också de icke-lokativa prepositionerna:

across: 'path locative transverse'
along: 'path locative length'
away (from): 'goal locative some place'
down: 'goal locative lower'

<i>for:</i>	'extent'
<i>from:</i>	'source'
<i>to:</i>	'goal'
<i>via:</i>	'path'

De prepositioner som är 'äkta' kasusmärken i engelskans ytstruktur är *at, from, to, via* och *for*.

3.4 Ablativ, prolativ eller lokativ

I ljuset av ovan presenterad information kan satser med lokala postpositioner i ursprungskasus omklassificeras. Följande tre självkonstruerade frågor (och svar) har hjälpt mig att bestämma över de semantiska betydelseklasserna:

- 1) Anger satsen subjektets/objektets konkreta förflyttning eller rörelse FRÅN ett ställe? Om svaret är 'ja', har satsen ett ABLATIVT betydelseinnehåll.
- 2) Anger satsen subjektets/objektets konkreta förflyttning eller rörelse VIA ett ställe? Om svaret 'ja', har satsen ett PROLATIVT betydelseinnehåll.
- 3) Anger satsen att subjektet/objektet INTE förflyttar sig konkret från eller via ett ställe? Om svaret är 'ja', har satsen ett LOKATIVT betydelseinnehåll.

Bland de satser som svarar på frågan 3) kan man dock hitta sådana som faktiskt uttrycker något slags förflyttning, men då är det fråga om antingen kognitiv eller habitiv förflyttning, alltså ingen konkret lokal förflyttning. Därför behandlas de under rubriken 'Satser med lokativt innehåll'.

I satsernas beskrivning används följande symboler för betydelseinnehållet: LOK för *lokativ* (dvs befintlighet), ABL för *ablativ* (förflyttning från), PROL för *prolativ* (förflyttning via), ALL för *allativ* (förflyttning till). Termerna *ablativ*, *allativ* och *prolativ* syftar i fortsättningen till post- och prepositionernas semantiska egenskaper, inte till finskans morfologiska kasus. Termen *kognitiv* anknyts i denna studie till olika slags sinnesförmimmelser och *habitiv* betecknar ägandeförhållanden.

Förkortningen PP-fras kan syfta både till en post- och prepositionsfras. Kontexten bestämmer vilken grupp det gäller i varje fall.

De semantiska rollerna LOK, ABL, PROL och ALL hos lokala satser kan också kallas för deras djupkasus. De kan ta sig uttryck i olika ytstrukturformer, vilket redogörs för i del 4.

4 ÖVERSÄTTNING OCH SATSBETYDELSE

4.1 Satser med ablativt innehåll

Satser med ablativt innehåll svarar på frågan 'Från vilket ställe förflyttar sig subjektet/objektet bort?'. Förflyttningshändelsen i satsen *Mannen gick från baren* kan beskrivas på följande sätt:

[ABL[LOK[baren]]].

ABL och LOK är semantiska roller hos substantivet *baren*. Samma beskrivning gäller också satsen *Mannen lämnade baren*, vilket bevisar att samma semantiska roller kan manifesteras på olika sätt i ytstrukturen. Lokala postpositioner i ursprungskasus som hör till ablativa PP-fraser kan ha följande gemensam beskrivning:

[ABL[LOK[dimension av föremål]]].

51 % av alla satser i materialet uttrycker en konkret förflyttning bort från en plats. Det rikliga bruket av sk rörelseverb, t ex *ottaa* (ta), *hakea* (hämta), *tulla* (komma), *mennä pois* (gå bort), är typiskt för denna grupp. Bruket av riktningsspartiklar i översättningar är också vanligt.

4.1.1 Översättning med PP-fraser

(38) *Mäkinen otti lasin takaansa tarjottimelta ... T 333*

Mäkinen tog ett glas bakom sig på en bricka ... T 255

(39) *Hän haki kaapin päältä pussin ... P 320*

Hon hämtade en påse uppe på skåpet ... P 272

(40) *... se ottaa polkupyörän ulkorakennuksen seinän vierestä ... T 242*

... hon tar cykeln vid uthusväggen ... T 187

Dessa satser innehåller satsdelarna verb, objekt och PP-fras. De kan delas upp i två 'underliggande' satser i stil med *Mäkinen otti lasin - M. tog ett glas* och *Lasi oli Mäkisen takana tarjottimella - Glaset stod bakom M. på en bricka*. Det ablativa innehållet i finska satsen förmedlas genom ursprungskasus hos PP-frasen och substantiv. I den svenska satsen tycks verbet och det omedelbart påföljande objektet bära det ablativa innehållet, eftersom *bakom sig, uppe på skåpet* och *vid uthusväggen* uttrycker snarare befintlighet än förflyttning.

(41) ... Mose kaivoi lampun olkavaatteensa alta ... W1 51

... grävde Mose fram en lampa under sitt axelkläde ... W1 39

(42) ... ja veti salavihkaa lierin alta munat pois ... L 212

... och pillrade i smyg bort dem under hattbrättet. L 185

(43) ... otin voileipäaineet kylmäkaapista ikkunan alta ... T 95

... tog fram smörgåsmaten i kallskåpet under fönstret ... T 75

I finskan är det möjligt att objektet kan byta plats. Det kan stå före eller efter PP-frasen utan att satsbetydelsen förändras. *En lampa* och *dem* står däremot fast före prepositionsfrasen. Objektets relation till PP-frasen tycks vara fastare i svenskan än i finskan. Objektet och PP-frasen kan bilda tillsammans en underliggande sats: *en lampa som ligger under Moses axelkläde* eller *fågeläggen som ligger under hattbrättet*. Ytstrukturens objekt och PP-fras kan i så fall anses vara något slags sammandragna bisatser. *Smörgåsmaten* har två lokala bestämmningar i rad. I alla dessa satser tar verbet tillsammans med partikeln hand om den ablativa funktionen, så att en riktningsangivande preposition inte behövs.

(44) Otin päällystakin naulasta oven vierestä, ... T 220

Jag tog min överrock från hängaren bredvid dörren, ... T 171

(45) ... minä nappasin virta-avaimen lukosta ratin alta ... T 309

... jag ryckte startnyckeln ur hålet under ratten ... T 238

I satser med successiva lokala fraser, t ex *från hängaren* och *bredvid dörren*, anknyts

riktningsprepositionen (*från, ur*) bara till första frasen för att ange det ablativa innehållet. Prepositionen behöver inte alltid ange riktning, den kan ange befintlighet såsom hos motsvarigheten *i*:

- (46) ... haki sen eteisestä vaatenaulakon takaa. T 131
 ... han hämtade den i hallen bakom klädhängaren. T 103

- (47) ... jonka se haki oven suusta lavuaarin vierestä naulasta. T 44
 ... som han tog fram vid dörren från hängaren vid tvättstället. T 36

Hämta är ett verb som inte kräver någon riktningsspreposition. *Ta fram* i andra satsen är inte så ablativ: *vid dörren*, men *från hängaren*.

- (48) ... menin hoipertaen pois hänen luotaan ... W1 123
 ... jag gick vacklande bort från henne ... W1 94

- (49) ... ja ryömi esiin maton alta ... W1 258
 ... och kröp fram under mattan ... W1 203

Här har både den finska och svenska satsen en partikel som förstärker riktningstrycket hos PP-frasen. Men i finskan är partikeln inte så nödvändigt som i svenskan, den kan ofta utelämnas. I följande satser kan man se att riktningsspartikeln verkligen behövs i svenskan:

- (50) ... ja otti makuuvaatteita sohvän alta vaatelaitikosta ... T 122
 ... och tog fram sängkläder under soffan i en klädlåda ... T 96

- (51) ... ja pakkasin ... parranajovälineet peilin edestä lavuaarin yläpuolelta. T 218
 ... och packade ner ... rakgrejorna framför spegeln ovanför tvättstället. T 170

- (52) Navetan takaa vinttasi Kärnän ukko. P 255
 Gubben Kärna kom stultande ut bakom fähusknuten. P 218

- (53) ... kirveen, joka oli solahtanut heinien alta hänen eteensä. P 316
 ... såg framför sig yxan som hade fallit ut under höet ... P 269

Verbpartiklarna *fram*, *ner* och *ut* preciserar riktningen som annars skulle ha varit motsatt, dvs allativ i stället för ablativ.

- (54) ... vaan vesisuihkut laskeutuivat tytön ympäriltä ... W1 238
 ... utan strålarna omkring flickan sjönk ... W1 186

- (55) Ruumis oli vain hävinnyt jäljettömiin niiden sisästä. W2 65
 Det var bara så att kroppen innanför den (=svepningen) var spårlöst försvunnen.
 W2 57

Förflyttning av prepositionsfrasen hjälper till att översätta satser med ablativa postpositioner. PP-frasen flyttas rakt efter subjektet och före verbet. Också dessa satsexempel visar att svenskans PP-fras gärna placeras rakt efter någon nominalfras, vare sig subjekt eller objekt.

- (56) Poikien kuvat, jotka aluksi oli poistettu lipaston päältä ... L 462
 Pojkarnas foton som först hade plockats ner från byrån ... L 400

- (57) ... piirongin päältä tippui kuvia ja jotakin pienempää roinaa ... T 75
 ... från byrån föll fotografier och lite mindre prylar ... T 59

Vissa postpositioner översätts med ovanliga prepositioner. T ex *päältä* översätts ofta med *från* i stället för *på*.

- (58) ... nousi jostakin rinnan alta kurkkuun vavahdus. L 437
 ... glädjedallring som steg ur bröstet upp mot strupen. L 378

- (59) ... pakenivat vuorille sotavaunujen alta. W1 187
 ... flydde upp i bergen undan stridsvagnarna. W1 147

Alta är normalt *under*, men i satsen (58) är *ur* en bra översättning; *rinnan alta* betyder faktiskt *rinnasta* (från stället inom bröstet, inte från stället under bröstet). *Alta* översätts ibland med *undan* i samband med verb som *fly*, *dra sig* osv.

Det ablativa *edestä* (dvs från stället som ligger framför) översätts inte mycket ofta med *framför*. Återgivningar med *från* och *vid* uttrycker det semantiska innehållet [ABL[LOK[framsida]]] lite oprecist.

(60) ... sen jälkeen, kun oli lähtenyt taulun edestä pois. T 206

... efter att jag flyttat mig från tavlan. T 161

(61) ... ottaa pöydän edestä tuolin ... T 262

... tar en stol vid bordet ... T 201

(62) ... ja hänen opetuslapsensa varastivat ruumiin haudasta Pontius Pilatuksen
nenän edestä ... W2 331

... och hans lärjungar stal hans lik ur graven mitt för näsan på Pontius Pilatus ...
W2 285

Mitt för näsan är i stället en bra återgivning av idiomet *nenän edestä*.

(63) ... kun näki minun tulevan kulman takaa pihasta. T 80

... när hon såg mig komma runt hörnet från gården . T 63

(64) Pikkupojat nostelivat hylsypalkalla kuopan reunan takaa ryssiä ... P 319

Mot lön i tomhylsor fick småpojarna lyfta ryssar över gropens kant ... P 271

(65) ... auringon vasta nousevan punertavana vuorten takaa. W2 248

... medan den röda solen ännu höll på att stiga över bergen. W2 212

(66) ... sillä Horemheb ... juoksi näkyviin esteiden takaa ... W1 668

... ty Horemheb ... rusade fram genom hindren ... W1 498

Takaa, dvs [ABL[LOK[baksida]]], har också olika översättningar. *Kulman takaa* (från stället bakom hörnet) kan uttryckas med *runt hörnet*. När det gäller att någon/något går upp från stället som är bakom ett annat ställe, fungerar prepositionen *över* rätt så bra som översättning (64 och 65). *Över* har där dock betydelsen [PROL[LOK[översida]]]. Detsamma gäller satsen (66) med *genom*.

(67) ... joka palasi käärmeekuninkaan luota. W1 18

... som återvände från ormkonungen ... W1 13

(68) Siksi Kaptah juoksi kiireesti luotani ... W1 131

Därför löpte Kaptah skyndsamt ifrån mig ... W1 101

(69) Maisteri ... antaa tuolia pöydän luota. T 278-9

... han drar fram en stol från bordet. T 213

Den mest frekventa bland ablativa postpositioner är *luota*. Vanligen översätts den med *från* eller *ifrån*. Verben är typiska rörelseverb liksom *palata* (återvända), *juosta* (löpa) osv., eller otypiska som har ett element av rörelse i sig liksom *antaa* (dra fram i st f ge).

(70) ... kiskoi paidanelmaa housun alta ... T 44

... slet fram skjortfållen under byxlinningen ... T 36

(71) ... ja hätisteli lätkällä kärpäsiä hänen ympäriltään ... W1 174

... och jagade bort flugorna omkring honom med en flugsmälla ... W1 137

(72) ... yksinäinen jänis yritti kaivella rukiinoraita lumen alta. L 11

... en ensam hare försökte krasa fram rågbroddar under snön. L 10

(73) ... penkoili jotain lehtien alta ... T 48

... grävde efter något under tidningarna ... T 39

I dessa satser blir förflyttning från ett ställe inte slutfört; det tycks gälla bara ett försök att

flytta på ett objekt. Objektet och prepositionsfrasen bildar något slag enhet som verbet och partikeln styr. Verbet uttrycker handling som är pågående utan att resultatet blir nådd. En motsvarande imperfektiv aspekt kan ses i satser:

- (74) Jyriseviä pilviä työntyi vuorten takaa ... W2 290
Mullrande moln vältrade fram bakom bergen ... W2 250

- (75) ... veri juoksee kynsien alta ... W1 116
... blodet springer fram under naglarna ... W1 89

Den semantiska motsvarigheten hos översättningar kan ibland vara oexakt:

- (76) ... tuli baaritiskin vierestä oikealta ottamaan vaatteitamme ... T 182
... kom från bardisken till höger för att ta emot våra kläder ... T 143

Från, eller semantiskt [ABL[LOK[plats]]], är en inte så exakt motsvarighet till finskans *vierestä* [ABL[LOK[sida av plats]]].

- (77) Väkijoukon säikähdysten huomattessaan tunki sen keskeltä esiin korkea-arvoisia juutalaisia ... W2 30
Nu trängde sig några högtuppsatta judar fram genom folkhopen, vars förskräckelse de hade lagt märke till. W2 26

Genom [PROL[LOK[hål]]] överför betydelsen hos finska satsen till svenska ganska bra, fast *keskeltä* [ABL[LOK[mitt]]] har i sig också betydelsesdraget [tillhörighet].

- (78) Tungen sanomalehdet eteisen pöydältä puhelimen vierestä välihyllylle sanomalehtipinoon päällimmäiseksi. T 230
Jag flyttar tidningarna från hallbordet längst upp på tidningshögen vid telefonen.
T 178

Denna sats tycks innehålla ett översättningsfel. Översättaren har omorganiserat satsled så

betydelsen förändras.

När man jämför finskans ablativa satser med deras motsvarigheter, kan man upptäcka skillnader i syntaktiska uttryckssätten.

(79) Oli kuin pilvi olisi liukunut sivuun salin katonaukon yltä ... W2 178

Det var som om ett moln hade glidit åt sidan ovanför atriets taköppning ... W2 155

(80) Mutta noustessaan kultaisena idän vuorten takaa aurinko ... W1 507

Men då solen gick upp i guld bakom de östra bergen ... W1 388

Typiskt för finskan är riktningsbetydelsens starkare manifestation på satsnivån. Verbfraserna *liukunut sivuun* och *glidit åt sidan* är lika i betydelsen. Skillnaden finns i adverbialen. *Salin katonaukon yltä* kan i denna kontext beskrivas med [ABL[LOK[översida]]], medan *ovanför atriets taköppning* kan beskrivas både med [ABL[LOK[översida]]] och [LOK[översida]]. Finskans morfologiska böjning kan ju bytas (t ex *yltä* byts mot *yllä*), men då blir intrycket av förflyttning inte så starkt eller resultativt. I andra satsen kan man se att bytet av postposition (*takaa* byts mot *takana*) skulle innebära en stilistisk förändring, dvs en försvagning av det dramatiska intrycket.

4.1.2 Andra uttryckssätt

Denna grupp består av ablativa satser som har översätts på mer eller mindre avvikande sätt. Postpositionsfraser återges i många fall med prepositionsfraser, men satsomgivningen kan vara förändrad i strävan efter en motsvarande betydelse. Ett sätt att omstrukturera satsen är att bilda en bisats inom satsens ram.

(81) ... ja kissanraato oli viskattu pois taloni edestä naapuritalon eteen. W1 477

... och ett kattkadaver som legat framför mitt hus hade nu kastats framför grannens.

W1 361

- (82) Hän nosti kahvikupin viereen kenkälaatikon radion päältä ... P 191
Han tog en skokartong som stod på radioapparaten och ställde den
bredvid sin kaffekopp ... P 165
- (83) ... ja kuljettanut tavaroita mökin alta pitkin pihaa ... T 136
... och forslat saker som funnits under stugan över gården ... T 107
- (84) Ämmä otti pyyhkeen välistä keitetyt keritsimet ... P268
Gumman tog ullsaxen som efter kokning hade legat inrullad i en handduk ... P 230

Bisatsen tycks ange hur omständigheterna var före förflyttning. Objektet blir den nya bisatsens korrelat. Gemensamt för källspråkets satser är att de kan ha två riktningsadverbial i samma sats (82, 83) eller att objektet har något attribut som gör översättningen svårt (84).

- (85) ... hän aukaisi pyhän kuoriaisen riepujen sisästä ... W1 153
... han vecklade upp tygbitarna och tog ut den heliga skarabén ... W1 121
- (86) Nuoret miehet nousivat uhkaavan näköisinä renkaansa vierestä ... L 264
De yngre männen lämnade däckbytet och rätade hotfullt på sig ... L 229

Satsen kan omstruktureras genom att dela upp den i två delar. I satsen (85) har man studerat betydelsen hos verbet *avata* (eg. öppna) och kommit upp till två betydelser *veckla upp* och *ta ut*. Man bygger upp de nya delarna omkring dem. Återgivningen av satsen (86) för sin del behöver ingen PP-fras, vilket kan bero på att däckbytet naturligtvis äger rum bredvid däckets. Satsinnehållet är lite annorlunda, men motsvarigheten är bra ändå.

- (87) ... ja karkottivat heettiläiset muuriensa sisästä ja avasivat porttinsa Horemhebille.
W1 701
... och drev ut hettiterna utanför sina portar för Horemheb. W1 524
- (88) Muurien ulkopuolelta oli palaamassa maanjäristystä paennutta väkeä ... W2 64
Folk som hade flytt utom murarna höll på att vända tillbaka ... W2 56

Satsernas (87) och (88) ablativa riktning har blivit allativ i översättningen. Motsatta riktningar kan ofta bytas ut mot varandra utan att satsbetydelsen blir sämre. När man lämnar ett ställe som är innanför kommer man till ett ställe som ligger utanför och tvärtom.

(89) Nokinen tuulenpyörre nousi heidän kohdaltaan taivaalle. P 234

En sotig eldvirvel steg himlavart från platsen. P 200

(90) ... sen keskeltä pajukot työnnetty irti juuriltaan rantaan ...T 69

... från dess mitt var sälgen flyttad till stranden. T 55

(91) ... ja orjat karkasivat hänen ympäriltään ... W1 746

... och slavarna flydde ur hans närhet ... W1 561

(92) ... metallinen siipi heittää perunat maan sisästä ... T 235

... kastar en metallvinge upp potatisen ur jordens inre ... T 182

I många fall har ablativa postpositionsfraser översatts med betydelsemässigt motsvarande substantiveringar. Den ablativa postpositionen översätts nog med svenskans ablativa prepositioner (*från, ur*), men förflyttningens lokala ursprung syns i den substantiverade prepositionen.

(93) ... niin ettei sitä tarvitse seuloa jyvien keskeltä imupillin lävitse. W1 344

... så att man inte behöver suga det genom rör för att undvika sädeskornen. W1 271

Här har den ablativa PP-frasen verbaliserats. Detta gör översättningens innehåll t o m mera exakt än det som finskans uttryck har.

(94) ... nosteltiin heinätukkoja hevosten edestä rekiin. P 21

... lyfte man hästarnas höfång upp i slädarna. P 20

Den finska satsens *heinätukkoja hevosten edestä* (objekt + PP-fras) har översatts med genitivstrukturen *hästarnas höfång*. Partikeln *upp* förstärker riktningsintrycket.

(95) Tällä tavoin lähdin pois hänen luotaan ... W1 487

Sålunda lämnade jag henne ... W1 370

(96) ... että hovin väki kaikkosi hänen luotaan ... W1 746

... att hovfolket skydde honom ... W1 561

En stor grupp bland andra uttryckssätt med ablativt innehåll bildas av satser med verbet *lämna* (och *sky*). Till sammans med ett objekt som kan vara en person eller ett ställe svarar lämna + objekt mot finskans struktur med rörelseverb + PP-fras med *luota*.

(97) "Miten päästäisin sinut luotamme ..." W2 118

"Hur skulle jag väl låta dig gå härifrån ..." W2 104

(98) ... kuin olisi vain keventynyt päästessään pois hänen luotaan. W2 280

... som om hon varit enbart lättad över att få komma därifrån. W2 240

(99) "Mene pois minun luota." P 171

"Vik hädan." P 148

PP-frasen med *luota* kan också översättas med en ablativ partikel, dvs en partikel som ensam kan ange platsförändring från ett ställe (t ex *härifrån*, *hädan*, *därifrån*).

(100) ... että viranomaiset ajaisivat heidät kepeillä luotaan. W1 260

... att domarna skulle driva bort dem med käppar. W1 205

(101) Sitten hän lähetti minut luotaan ... W2 273

Så skickade hon bort mig ... W2 234

(102) ... ja peräytyi luotani painaen selkänsä seinää vasten ... W2 241

... och drog sig undan med ryggen mot väggen ... W2 206

(103) He sysivät keskeltänsä esiin puolestapuhujan. W2 71

De knuffade fram en talesman. W2 62

Luota får ofta inget uttryck i översättningen. Satsbetydelsen anges då med ett förflyttningsverb och en partikel som uttrycker avlägsnande (*bort, undan*). Partikeln kan också vara allativ (*fram*) som i satsen (103).

(104) Sokeaa taluttava nuorukainen oli ehtinyt sysätä talutettavansa pois vaunujen alta ...
W2 339

Ynglingen som ledde den blinde hade hunnit knuffa honom ur vägen ... W2 292

(105) ... kurkottamalla Hennan kättä saadakseen tämän pois morsiamen edestä. L 100

... genom att sträcka sig efter Hennas hand och dra henne åt sidan från Laura. L 87

Vaunujen alta i satsen (104) har motsvarigheten *ur vägen* som är en korrekt återgivning. Finskans *alta* har ju bibetydelser *åt sidan* och *ur vägen*. Postpositionens rektion *vaunut* (spannet) lämnas översatt. I satsen (105) motsvarar *åt sidan* bra riktningsinnehållet hos *edestä* [ABL[LOK[framsida]]].

(106) ... ikkunasta, jonka edestä Seppo on vetänyt verhot ... T 265

... fönstret där Seppo dragit undan gardinerna ... T 204

(107) ... vartijat vetivät teljet kupariporttien edestä ... W1 305

... drog väktarna undan bommarna för kopparportarna ... W1 241-2

(108) Silloin jo monet pakenivat kauhistuneina hänen edestään ... W1 599

Då flydde många i förfaran för honom ... W1 444

(109) Nämä pöyhivät itsensä sen sisältä ... L 182

De borstade av sig ... L 159

Dessa satser uttrycker riktningsbetydelsen med vissa etablerade verbfraser som *dra undan*

gardinerna/bommarna för, fly för någon och borsta av sig.

(110) Katri oli kiertynyt Lassin olan takaa rinnalle ... P 64

Katri hade böjt sig fram bredvid Lassi ... P 58

Den svenska översättningen utelämnar riktningsadverbialen *olan takaa*. Den allativa partikeln *fram* tycks vara det enda språkliga medlet att uttrycka det ablativa innehållet av den finska satsen.

4.2 Satser med prolativt innehåll

Satser med prolativt innehåll svarar på frågan 'Via vilket ställe förflyttar sig subjektet/objektet bort?'. Satsen *Kråkan flög över träden* innehåller bl a följande semantiska information:

[PROL[LOK[översida av träden]]].

Vid prolativa uttryck anses stället vara antingen något slags smal väg eller passage via/genom en annat ställe. Antalet postpositioner i ursprungskasus som har en s k prolativ användning är inte stort. De översätts vanligen med en motsvarande PP-fras. 5.8 % av alla satser i materialet uttrycker en konkret förflyttning via eller genom ett ställe. Typiskt för denna grupp är bruket av verb som uttrycker förflyttning, t ex *mennä, tulla, kiertää, kaartaa, pujotella* och *pujahtaa*. Några verb (liksom *kiertää* och *pujahtaa*) har i sig det lokala betydelsekomponenten [runt] eller [genom].

4.2.1 Översättning med PP-fraser

(111) Lähdemme kiertäen vanhojen makasiinien edestä ... T 253

Vi far i en sväng framför de gamla magasinerna ... T 196

(112) Menimme nakkikioskin edestä ... T 331

Vi gick förbi en korvkiosk ... T 254

(113) ... muuan vanha ukko aikoi ylittää tien juuri auton edestä ... L 473

... skulle en gammal gubbe till att kliva över vägen mitt framför bilen ... L 409

Vanhojen makasiinien edestä har betydelsen *via vägen som går framför de gamla magasinerna*. Finskans verbala *kiertäen* har substantiverats till *en sväng*. Stället som man avgår från är inte bestämt, men översättningen tycks svara mot originalsatsen. Den finska satsen (112) med riktningsinnehållet [PROL[LOK[framsida]]] har översatts med prepositionen *förbi* som kan beskrivas som [PROL[LOK[plats]]]. Dimensionen 'framsida' tycks neutraliseras i den svenska satsen. Det prolativa innehållet hos satsen (113) överförs med hjälp av verbfrasen *kliva över*, där *över* bär betydelsen *från ena sidan till den andra*. Betydelsen hos prepositionen *framför* förstärks med partikeln *mitt*.

(114) Rannasta menimme leppäpuiden välistä jälle. T 135

Från stranden gick vi mellan alträden ut på isen. T 106

(115) ... lähdin menemään sinnepäin pöytien välistä pujotellen. T 34

... jag började gå åt det hållet, kryssande mellan borden. T 28

(116) ... hänen täytyi ... pistää jalkansa pyörän rungon välistä ... L 140

... måste han sticka in foten genom ramen ... L 122

Välistä är en ablativ postposition i sin form, men den används ofta i den prolativa betydelsen. *Välistä* i denna bemärkelse förutsätter två eller flera ställen mellan eller genom vilka man förflyttar sig. Dess semantiska beskrivning är [PROL[LOK[mellanrum]]]. Svenskans *mellan* är den vanligaste motsvarigheten. I satsen (116) är det inte fråga om två eller flera ställen som ska passeras, utan om en ram, alltså en öppning via vilket handlingen äger rum. Där är *genom* en lämplig motsvarighet.

- (117) Se (= kivi) kaarsi latvan yläpuolelta. L 232
Den (= stenen) flög i en vid båg över toppen. L 201

- (118) Matkustajakone tuli meren päältä ... T 139
Ett passagerplan kom över havet ... T 109

Yläpuolelta och *päältä* i satserna ovan anger förflyttning via vägen över ett ställe. De motsvaras av *över* som också har beskrivningen [PROL[LOK[översida]]].

- (119) ... savua tuli muurin otsan alta huoneeseen ... T 50
... det kom rök ut i rummet under spiselhyllan ... T 40

- (120) Hän pujahti opettajan käsivarren alta ... L 189
Han duckade och smet under Rautajärvis arm .. L 165

Båda satser uttrycker vägen via vilken någon eller något förflyttar sig. Det semantiska innehållet [ABL[LOK[undersida]]] gäller både *alta* och *under*.

4.2.2 Andra uttryckssätt

- (121) Janne ... kiersi kuusiaidan takaa kyyryssä ... L 277
Janne ... rundade hopkurad en granhäck ... L 240

- (122) ... hän kiersi osuuskaupan nurkan takaa kotiin. L 259
... rundade han hastigt andelshandelns knut och genade hem. L 224

Den prolativa riktningsbetydelsen kan uttryckas också med kombinationen verb + (lokativt) objekt. Postpositionen lämnas ööversatt. Verbet måste då ange rörelse och det semantiska elementet [via bakvägen].

4.3 Satser med lokativt innehåll

Satser som svarar nekande på frågan 'Anger satsen en konkret förflyttning av ett subjekt/objekt?' kan anses vara s k lokativa satser. Semantiskt kan sådana satser beskrivas som:

[LOK[dimension av föremål]].

Typiskt för innehållet av lokativa satser är frånvaro av den konkreta förflyttningsskeendet. Hos lokativa satser kan upptäckas olika betydelsegrupper. Man kan skilja mellan satser med kognitiva, habitiva, dynamiska och statiska relationer. Ca 43 % av exempelsatserna är lokativa i sin betydelse.

4.3.1 Kognitiva uttryck

Under denna rubrik har samlats satser som har i sig uttryck med 'kognitiva' relationer. I stället för konkret lokal förflyttning uttrycker finskans (och förstås också svenskans) PP-fras snarare ursprungsstället för sinnesintrycket eller stället där någon iakttar olika händelser.

4.3.1.1 Visuell förnimmelse

Verben i denna grupp har i sig grundbetydelsen [titta], [se] eller [synas]. Tidigare har konstaterats att bestämningar till sådana här verb förekommer ofta i ursprungskasus i finskan. De två förstnämnda är subjektsstyrda handlingar (och upplevelser) av en levande varelse, medan den tredje anger en händelse (dvs förnimmelse) utan någon levande handlande. Dessutom skiljer sig verbbetydelseerna så att [titta]-verben betecknar en avsiktlig handling, medan [se]-verben betecknar en erfarenhet som inte behöver vara avsiktligt styrd liksom också [synas]-verben hos vilka en förnimmare inte normalt sätts ut (jfr Viberg 1980:44-45). Satserna med komponenten [titta] betraktas först:

- (123) Kyläläiset katselivat ikkunoidensa takaa ... L 171
Byborna kikade bakom sina gardiner ... L 149
- (124) Hevonen kurkisteli luokkinsa takaa. P 316
Hästen koxade bakom sin selbåge. P 269
- (125) Vuokraemäntä kurkki ikkunaverhojen välistä ... T 56
Hyresvärdinnan kikade mellan gardinerna ... T 45
- (126) ... vaan katseli hymyillen minuun märkien hiustensa alta ... W1 241
... utan såg leende på mig under sitt våta hår ... W1 189
- (127) ... hän tuijotti minuun pörröisten kulmakarvainsa alta ... W2 169
... stirrade han på mig under buskiga ögonbryn ... W2 147

Lokala postpositioner *takaa*, *välistä* och *alta* förekommer allmänt i strukturer med [titta]-verben. Varken subjekt eller objekt i satsen förflyttar sig, utan det är fråga om stället där man tittar 'ifrån'. Det verkar som om finskans postposition i ursprungskasus betonade mera synupplevelsens lokala ursprung, varifrån handlingen utspelas, medan i svenskan spelar själva handlingen PÅ ett ställe en större roll. I satserna (126) och (127) kan också ses att tvetydighet av betydelsen är möjligt på grund av objektets och PP-frasens nära relation i svenskan.

- (128) Taito kurkisteli toisten takaa ... P 133
Taito kikade mellan de andra ... P 118
- (129) Hän katsoi Jannea silmälasiansa takaa ... L 280
Han tittade på Janne genom brillorna ... L 243

I stället för bakom har andra prepositioner använts för att uttrycka innehållet hos finskans *takaa*. Genom att översätta postpositionen med t ex *mellan* och *genom* (som är prolativa i betydelsen) undviker man tvetydighet i den svenska satsen.

- (130) ... katselimme kaiteen takaa huonetta ... T 206
 ... vi tittade på rummet bakom ett räcke ... T 161

Satsens objekt kan byta plats i återgivningen. Detta innebär en betydelseskiftning. Ursprunget av sinnesintrycket betonas i den finska satsen (130).

- (131) "Eikös sitä tuolta torpan takaakin vielä pitäs katsoa?" L 38
 "Borða man inte ta en titt där bakom torpe å." L 33

Typiskt för finskans satser med [titta]-verb är också att handlingens riktning uttrycks ofta i ursprungskasus i stället för målkasus som logiskt skulle vara mer adekvat.

- (132) ... kun koetti erottaa tietä edestään. P 321
 ... då hon försökte urskilja vägen framför sig. P 273

Satser med [se]-verb är sällsynta i materialet. Bara tre fall, alla med verbet erottaa (*urskilja*, *skymta*), förekommer. Däremot är satser med [synas]-verb frekventa bland kognitiva satser:

- (133) ... miehiä, joiden kylkiluut näkyvät nahan alta ... W1 472
 ... män vilkas revben syns under huden ... W1 358
- (134) ... lantion kaari erottui huovan alta. T 188
 ... höftbågen avtecknade sig under täcket. T 147
- (135) ... joka keväällä paljastuu sulavan lumen alta. T 154
 ... när den om våren kommer fram under tinande snö. T 121
- (136) ... jonka kaareva vako häämötti hiusvirtojen alta ... P 34
 ... den välvda fåran som skymtade bakom hårets ringelfall ... P 31
- (137) ... niin että hänen jäsenensä näkyivät sen alta ... W1 72
 ... så att hennes lemmar syntes igenom den ... W1 57

Motsvarande prepositionsfras används i de flesta fall. *Alta* och *takaa* har gemensamma delar av betydelse, vilket kan upptäckas i översättningen av satsen (136). *Alta* kan ibland betyda *igenom* (137).

(138) Silmälasien takaa välkehti katse, joka ei ilmaissut mitään. L 242

Bakom hans glasögon glimmade en uttryckslös blick. L 210

(139) Vaaleat ikenet paistoivat kiiltävien huulien alta. P 45

Bleka tandköttet lyste inunder de blanka läpparna. P 41

[Synas]-verben kan vara beskrivande, t ex *glimma* (utstråla ostadigt ljus) och *lysa* (sprida glans). De kan också ange betydelsen 'bli synligt' eller 'befinna sig i en ställning' hos ett föremål:

(140) ... solisluut kohosivat näkyviin nahan alta. W1 452

... nyckelbenen stack fram under huden. W1 343

(141) Hänen takaansa pilkisteli virnottavia naamoja. P 257

Bakom honom stack grinande nunor fram. P 220

(142) Kuusen alta törrötti puron päälle vanha porraspuun tynkä. P 182

Invid granen stack en stump av den gamla spången ut över ån. P 157

(143) Mikki sojotti Taiton reisien välistä pystyssä kuin musta kalu. P 127

Mikrofonen stod upp mellan Taitos lår som en svart lem. P 113

Verben *sticka fram/ut* och *stå upp* har i sig elementet [synas]. Hos alla återgivningar neutraliseras ursprungskasusets på ytan konkreta riktningsbetydelse. Här kan man dra slutsatsen att återgivningen avslöjar den lokativa betydelsen hos en källbetecknande postposition.

- (144) ... huurtuneen ikkunan takaa vilkutti morsiamen kukkakimppu. L 100
... brudbuketten vinkade bakom de frostiga rutorna. L 88
- (145) Pyöreä Kypärilampi suhahti ohi mustana hiirenkorvien heleän sumun keskeltä. P 182
Kypärilampis runda vattenspegel slank förbi, svart mitt i mössöronens skirgröna dis.
P 157
- (146) ... kateederin edestä nousi pitkä rivi pöytiä ja penkkejä salin perälle asti. T 107
... framför katedern sträckte sig en lång rad bord och bänkar ända längst bort i salen.
T 85
- (147) Etäisistä laaksoista vuorten takaa kohosi palavien kylien savu. W1 179
Från dalarna bortom bergen steg röken av brinnande byar. W1 141

Också några typiska rörelseverb kan användas i satser som betecknar en synupplevelse. Betydelseelementet [synas] finns i dem också.

- (148) Suon takaa läheni taloa hitaasti kirkkaampi kajastus ... L 83
Bakom kärret närmade sig långsamt ett klarare sken ... L 73
- (149) Sormien välistä silmät vilistivät seinänvieriä pitkin ... P 177
Mellan fingrarna jagade hans ögon längs golvlisterna ... P 153

Eftersom verben i dessa satser betecknar förflyttning, måste de antagligen ha ett ablativt innehåll. Men hur konkret kan förflyttningen i satsen (148) vara? *Skenet* avslöjar elementet [synas] i satsen. I satsen (149) måste ögonens rörelse uppfattas som en metafor. Satser kan anses innehålla semantiska drag som [LOK[baksida av kärret]] resp [LOK[mellanrum av fingrarna]].

4.3.1.2 Auditiv förnimmelse

Satser i denna grupp styrs av verb som har betydelsekomponenten [lyssna], [höra] eller [höras] i sig. I finskan tar sådana verb ofta en bestämning i ursprungskasus. De anger stället av ljudets ursprung och därför kan de anses vara lokativa. De passiva [höras]-verben är de mest frekventa i materialet, medan inte ett enda [lyssna]-verb förekommer. Postpositionen *takaa* används ofta i samband med ljudkälleverb.

(150) Vasta kuullessaan takaansa huohotusta ja venäjänkielistä kuiskintaa ... L 444
Först när han hörde pustningar och ryskspråkiga viskningar bakom sig ... L 384

(151) ... vaikka en koskaan aikaisemmin ollut kuullut sitä luonnossa, vaan ainoastaan Roomassa yöllä sirkuksen muurien takaa. W2 251
... även om jag aldrig förr hade hört det ute i vildmarken utan endast i Rom om natten bakom cirkusmurarna. W2 215

Postpositionen *takaa* översätts med prepositionen *bakom*. Också hos [höras]-verben översätts PP-fraserna enligt förmodandena, dvs med motsvarande befintlighetsprepositioner:

(152) Pirtin takaa kuului nauru ... P 122
Bakom stugväggen hördes ett skratt ... P 108

(153) ... mutta lepikon takaa kuuluivat vielä sanat ... L 526
... men bakom alsnåret hördes ännu några ord ... L 455

(154) ... muurin takaa kantautui surevan kansan kuiskutus ... W1 81
... bakom murarna hördes det sörjande folkets viskningar ... W1 62

Översättningarna förmedlar betydelsen bra också hos följande satser:

(155) Lasin takaa kuului jalankulkijoiden kengänsuihke kiveykseltä ... P 137
Bakom rutan hasade fotgängarnas skor mot stenläggningen ... P121

- (156) ... henki sihahteli hampaiden välistä. P 300
 ... andetagen väste mellan tänderna. P 256

PP-frasen anger ljudkällan, stället där ljudet uppstår. Om man förvandlar dessa satser till frågesatser, använder finskan frågeordet *mistä?* (varifrån?) och svenskan *var?* Det oaktat är båda satserna lokativa.

- (157) ... koululaisten punaiset huudot vaaran alta ... P 291
 ... skolbarnens röda stojande nedanför skogshöjden ... P 248

Denna sats visar att en PP-fras kan också användas som attribut till ett substantiv.

- (158) ... virran takaa kantautui korviini kaupungin humu ... W1 143
 ... över floden bars stadens brus till mina öron ... W1 111

Takaa återges här med *över* som kan beskrivas som [PROL[LOK[översida]]] eller också [LOK[andra sidan av floden]].

- (159) Mutta porttiholvin vierestä minua tervehti arka naisen ääni ... W2 105
 Men vid själva portvalvet hälsade mig en skygg kvinnoröst ... W2 92

- (160) ... mutta Antero vastaili oven takaa ... L 45
 ... men Antero svarade bakom dörren ... L 39

Också verben som uttrycker verbal kommunikation (t ex *tala, hälsa, svara*) har bestämmningar i ursprungskasus i finskan.

- (161) Pitkän pöydän keskeltä kuului metakka. P 254
 Från mitten av långbordet hördes ett väsen. P 218

- (162) ... myös muurien luota hän kutsui kansaa puutarhaan ... W1 218
 ... även från murarna kallade han folk till trädgården ... W1 172

- (163) ... ne kuuluivat lähteneen hänen päänsä yläpuolelta ilmasta ... P 11
 ... orden hade kommit ur tomma luften ovanför hennes huvud ... P 11

Dessa tre satser verkar vara undantagsfall bland auditiva uttryck i det att översättningen använder en ablativ preposition (*från mitten av, från*). Prepositionen i det första fallet kan säkert ersättas med *i mitten av*. Hos finska satsen (162) finns tvetydighet. Vilken av parterna, folket eller den som kallar, befinner sig vid murarna? I svenska satsen gäller det folk som ursprungligen befinner sig vid murarna. Prepositionen *från* hjälper till i tolkningen. Satsen (163) behandlar ljuduttrycket som ett konkret föremål som verkligen förflyttar sig. Därmed kan förklaras bruket av en ablativ preposition *ur*.

4.3.1.3 Andra kognitiva satser

Denna grupp består av uttryck som betecknar s k mental förnimmelse. Verb med komponenten [få veta] eller [upptäcka] är typiska för satser med denna betydelse. Exempel på förnimmelse av smak, lukt och känsel var så fåtaliga att de lämnas utanför analysen.

- (164) ... tunsin hänessä entisen Kaptahin kuninkaallisen pellavan ja kultarenkaiden, kalliin öljyn ja sinisen tekotukan alta. W1 466
 ... jag kände igen den gamle Kaptah under det kungliga linnet och guldringarna, den kostbara oljan och den blå peruken. W1 353

Tillsammans med verbet *tuntea* (känna igen) uttrycker finskans PP-fras med *alta* en kognitiv relation med objektet 'Kaptah'. Denna sats är närbesläktad med satser med synförnimmelser. Kaptah befinner sig under främmande kläder osv., men vissa delar av honom är ännu igenkännbara.

Som känt har de finska verben *etsiä* och *löytää* lokala bestämningar i ursprungskasus:

- (165) ... etsin lähtövuorossa olevan bussin alhaalta laitureilta lasiovien takaa. T 171
 ... sökte jag en avgående buss nere vid en påstigningsplatta bakom en glasdörr. T134

- (166) ... paimenet ... löysivät hänen ruumiinsa muurin läheltä. W2 72
 ... har några herdar hittat hans kropp nära stadsmuren ... W2 63
- (167) ... kuin olisin viskannut kiven taakseni tielle ja löytäisinkin
 sen edestäni tiellä. W1 484
 ... som om jag kastat en sten bakåt på vägen men funnit den framför
 mig. W1 367
- (168) ... jonka sokea sauvallaan haparoiden oli umpimähkään tavannut tien vierestä.
 W2 139
 ... som den blinde på må få hade stött staven mot vid väggkanten. W2 122

Verbet *etsiä* har i sig element som [försöka hitta] och [lyckas] i satsen (165). Ofta finns elementet [lyckas] inte med; försöket att hitta något ger inte resultat. *Löytää* för sin del har elementen [få veta] och [någonting befinner sig någonstans]. Den förmodade prepositionen uttrycker befintlighet (nära, framför) i satserna (166) och (167). *Tavata* i satsen (168) har samma betydelse som *löytää*.

- (169) ... niin että jokainen ... löytäisi veljensä ympäriltään. W1 634
 ... så att envar ... må se sina bröder runtomkring sig. W1 473

Översättningen av satsen (169) påvisar att verben *löytää* (eg. hitta) och *nähdä* (se) ligger betydelsemässigt nära.

- (170) Otsakoruni löytyi tosiaan syyrialaisen kauppiaan vuoteesta päänojan alta ... W1 120
 Mitt pannsmycke blev visserligen funnet under huvudgården i en syrisk köpmans
 bädd ... W1 91

Verben som *löytää* och *löytyä* är också besläktade med s k habitiva PP-fraser. *Pannsmycket* blir med all sannolikhet taget i besittning.

4.3.1.4 Andra uttrycksätt

Satser med kognitivt innehåll anges ganska ofta med omskrivningar i st f prepositionsfraser. Men även om översättningen kan innehålla en PP-fras, blir satsen omstrukturerad på något sätt.

- (171) ... vaikka pikku Valtu väliin huuteli pariskunnalle ruokottomuuksia
tien vierestä ... L 44
... fast lille Valtu ibland stod vid vägkanten och skrek oförskämdheter åt dem L 38.
- (172) Heräsin auringon paistaessa silmiini yhä peilityynen järven ja kullannärisiksi
värjäytyneiden vuorten takaa. W2 295
Jag vaknade upp till solsken och vattenblänk. Bergen på andra stranden skimrade
i guld ... W2 254

Vid översättning kan originalsatsen delas i mindre enheter. I satsen (171) har också förts in ett nytt verb (*stå*). Den finska satsen (172) har delats i två satser. Betydelsen hos originalen har inte förlorats, men stilvärdet tycks vara sämre.

- (173) ... josta Sokoksen risteuksen elämää seurasi kuin filmiä suojaisen lasin takaa. P 137
... där man i skydd av glasrutan kunde följa med vimlet i Sokos hörn som på
en filmduk. P 121
- (174) ... jota kuu valaisi pilvien takaa ... L 82
... belyst av en måne till hälften dold bak moln ... L 72
- (175) ... naurua joka tuntui tulevan jostakin kaukaa, lohduttomien taipaleiden takaa ...
L 17
... skratt som tycktes komma tröstlöst långt ifrån ... L 15

(176) ... joskus kuului metsästä vihellystä, hyvin epäpuhdasta, ja niin sävelen vierestä menevää ... L 113

... att man hörde honom vissla i skogen. Till den grad falskt visserligen att ... L 99

(177) ... sillä talon ulkopuolelta kuului hälinää ja melua ... W2 186

... för utifrån gatan hördes i detsamma stort buller och larm ... W2 162

Omstrukturering i dessa översättningar har skett genom att ersätta postpositionsfrasen med någon parafraas som har samma eller t o m mera exakt betydelse. PP-frasen *I skydd av glasrutan* svarar bra mot betydelsen i PP-frasen *suojaisen lasin takaa* i satsparet (173). Satsens (174) rumsuttryck *pilvien takaa* (från stället bakom moln) översätts med en invecklad struktur med ett verbalt attribut *dold*, som också tar ett attribut *till hälften*. Motsvarigheten tycks i grunden vara en sammandragen bisats. Ibland kan en PP-fras ersättas med ett adverb (*långt ifrån*) eller ett adjektiv (*falskt* i st f *sävelen vierestä*). Satsens (177) *talon ulkopuolelta* (från stället utanför huset) omskrivs med *utifrån gatan*.

(178) ... ja katsoi kuusen takaa peräänsä. P 116

... och ställde sig bakom en gran och tittade efter sig. P 104

(179) ... kurkisteli tukka pörröisenä oven takaa meitä ... W2 196

... tittade ut på oss med rufsigt hår ... W2 171

Satsen (178) delas i tu och ett nytt verb förs in, vilket betyder ändring i riktningen. *Oven takaa* i satsen (179) blir oöversatt, men betydelsen bibehålls delvis med verbpartikeln *ut*.

(180) Puiston toiselta puolen häämötti latvojen välistä mielisairaalan betoniseinä. P 45

Bortom parkens lövverk skymtade mentalsjukhusets betongvägg. P 42

I översättningen har två adverbialuttryck slagits samman. *Puiston toiselta puolen* och *latvojen välistä* blir *bortom parkens lövverk*.

4.3.2 Habitiva uttryck

Vid förekomsten av s k habitiva relationer kan man ofta upptäcka något slags inbillad, abstraktare förflyttning av ett objekt. Verbet anger då förändring i ägandet av ett föremål. Denna förändring kan vara av tillfälligt slag liksom i satserna:

(181) *Sain taksin aseman edestä ... T 220*

Jag fick en taxi framför stationen ... T 171

(182) ... se ... *sai parkkipaikan painon läheltä mittarista ... T 331*

... han fick parkeringsplats vid en mätare nära tryckeriet ... T 254

(183) ... *tarjosi hänelle viiniä rintainsa välistä. W1 103*

... bjöd honom vin mellan sina bröst. W1 79

(184) ... *palstoihin, jotka farao oli määrännyt heille kaupungin ulkopuolelta. W1 427*

... de odlingslotter som farao had tilldelat dem utanför staden. W1 325

Sain taksin har i sig betydelsekomponenten [hyra]. Platsen för hyrningen är stationens framsida. Finskans ursprungskasus ger intrycket av att taxin skall åka ut från ett ställe framför stationen. I satsen (182) kan man se att det som man 'får' (dvs parkeringsplats) stannar kvar på stället; förflyttning är alltså inte konkret. Verben som förekommer i habitiva kontexter har oftast i sig komponenten [få] eller [ge] som i satserna (183) och (184).

4.3.3 Dynamiska icke-ablativa uttryck

Med dynamiskt skeende avses vanligen någon handling eller händelse såsom en förändring i rummet eller i tillståndet. T ex uppkomsten eller försvinnandet av ett föremål är dynamiskt skeende. Många satser med dynamiskt innehåll är lokativa i sin betydelse och de analyseras här. Dynamiska ablativa uttryck betecknar förflyttning från ett ställe och därför hör de till en annan grupp. Adverbialet i satsen *Sammutin valot oven vierestä*. (Jag släckte ljuset vid dörren.)

kan beskrivas som [LOK[närhet av dörren]. Ingen platsförändring av subjekt/objekt kan upptäckas. Adverbialet bestämmer alltså var en handling eller en händelse äger rum.

4.3.3.1 Översättning med PP-fraser

(185) Se otti kainaloiden alta ympäri ... T 33

Han tog mig under armarna ... T 27

(186) ... huivi päässä leuan alta solmittuna ... T 49

... hilkan knuten under hakan ... T 40

(187) ... ja sitoï sen leuan alta kiinni. T 215

... och knöt den runt hakan. T 168

(188) Timo oli näplännyt sängyn alta irti narun ... P 274

Under sängen hade Timo pillat loss det snöre ... P 234

Handlingen som utspelas i dessa satser äger rum vid undersidan av ett ställe. Tre första satser uttrycker fastnande och den fjärde betyder lossnande. Finskans ursprungskasus preciserar handlingsplatsen på något sätt; i varje fall är det lokalt mer exakt än ett motsvarande befintlighetskasus. Å andra sidan kan satserna anses ha en 'helhet-del' -relation där handlingen riktas mot en viss dimension av en helhet.

(189) ... naiset nappasivat oven sen nenän edestä kiinni ... T 11

... kvinnorna ryckte igen dörren framför näsan på honom ... T 10

(190) ... ellei ... suljeta suonia sen yläpuolelta. W1 497

... ifall man inte ... sluter till ådrorna ovanför bettet. W1 379

(191) ... tyttö napattiin hänen edestään ... L 467

En flicka ... blev bortsnappad mitt för näsan på honom ... L 404

- (192) Thotmes ja minä lakaisimme kadun talon edestä ... W1 31
 Thotmes och jag sopade gatan ända från huset ... W1 24

Postpositioner motsvaras ofta av befintlighetsprepositioner i svenskan. I satsen (192) har översättaren inte medtagit betydelsen 'framsida'. I alla dessa satser antyder finskans ursprungskasus att handlingen blir slutfört. Men så är inte fallet hos följande satser:

- (193) Ämmä hieroi Ranssia lapojen alta. P 275
 Gumman masserade Ranssi under skulderbladen ... P 236
- (194) ... hyväilin ... rintoja rintaliivien päältä. T 212
 ... smekte ... bröstet över behån. T 166
- (195) ... penkoili jotakin lehtien alta ... T 48
 ... grävde efter något under tidningarna ... T 39
- (196) ... ja kopeloi valonappia portaassa oven vierestä ... T 33
 ... och trevade efter ljusknappen utanför dörren ... T 27

Handlingen som verben uttrycker har ingen klar slutpunkt. Verben betecknar en fortgående rörelse. Svenskan använder partikeln *efter* till att betona intrycket 'icke-slutfört'.

- (197) "Se ampuu tuon niemen takaa." L 441
 "Den eldar på där bakom udden ifrån." L 381

Översättningen är avvikande i detta fall. Talspråket använder ibland sådana här strukturer. Handlingen, dvs skjutande, utspelas bakom udden, men kulorna kommer därifrån.

- (198) ... ohut lumi oli sulanut tuoreiden kantojen päältä. P 49
 ... hade den tunna snön smält undan på de färska stubbarna. P 45

(199) Katseet lakosivat Taiton ja Ritun edestä kaihtaen. P 205

De andras blickar stukades och vek undan inför Taito och Ritu. P 176

Satserna innehåller en händelse. I (198) upphör snöns existens på stubbarna. Det orsakas av smältning, dvs förändring i tillståndet. Den svenska satsens partikel *undan* förstärker intrycket av försvinnande. I (199) upphör tittande åtminstone delvis. Verbet hos båda satser används i bildligt betydelse. Eftersom platsförändring kan inte upptäckas, motsvarar satserna varandra.

(200) ... kasteli sääriä sukkien yläpuolelta housunlahkeiden sisältä. T 23

... blötte benens insidor ovanför strumporna. T 19

(201) ... rupesi sinertämään poskiluun päältä silmäkulmaan. T 75

... det började bli blått på kindbenet mot ögonbrynet. T 60

Tillståndet förändras också i dessa satser. (200) innehåller ett kausativt verb *kastella* (blöta). Det kan omskrivas som 'orsaka att något blir blöt'. I översättningen har postpositionen *sisältä* substantiverats till 'insidor'. Satsen (201) har för sin del ett inkoativt verb *sinertää* (blåna). Översättaren har valt att använda verbets semantiska kännetecken [BÖRJA] och [BLI] i den syntaktiska ytstrukturen.

4.3.3.2 Avklädning

En stor grupp bland dynamiska icke-ablativa satser är satser som uttrycker avklädning. Det är fråga om ett dynamiskt skeende där själva handlingen, och inte förflyttningens ablativa riktning, är viktigast. Kläderna eller något som täcker någon/något har en nära fysisk kontakt som bryts. Man kunde kanske kalla sådana här uttryck för separativa lokativer. Verben har i sig betydelsekomponenter [bort] eller [loss].

(202) "Vain humalainen riisuisi viitan yltään ..." W2 141

"Endast en drucken skulle klä av sig manteln ..." W2 125

(203) ... aivan kuin vaatekerta toisensa jälkeen olisi pudonnut yltäni ... W2 294
 ... som om det ena plagget efter det andra hade fallit av min kropp ... W2 252-3

(204) Riisuin talvitakin päältäni ... T 201
 Jag tog av mig vinterrocken ... T 158

(205) ... autoin kylmässä eteisessä takit sen päältä. T 151
 ... hjälpte henne att ta av sig kapporna i kallfarstun. T 121

Tillsammans med ett verb *ottaa* och *riisua* används postpositionerna *yltä* och *päältä* till att uttrycka avklädning. Både i finskan och svenskan är avklädningsuttrycken idiomatiska. I materialet översätts de alla med prepositionen *av*.

4.3.3.3 Andra uttryckssätt

De flesta återgivningar i denna grupp är på något sätt omstrukturerade.

(206) Venäläinen ... ampui hänen ruumiinsa päältä. L 444
 En ryss ... sköt med hans kropp till stöd. L 384

(207) ... se kaapi nyt lunta kädellä kenkien sisältä ... T 136
 ... nu grävde hon snö med handen inne i skon ... T 107

(208) ... haroin kädellä ikkunasta ulkoilmaa kattojen päältä ... T 192
 ... jag kände på uteluften med handen genom fönstret i taket ... T 150

Svenskans struktur 'med + substantiv + rumsadverbial' ersätter en underliggande bisats. Satsens (206) rumsadverbial har dessutom substantiverats; *ruumiinsa päältä* blir *hans kropp till stöd*, vilket för in en mera exakt betydelse i översättningen.

(209) ... Maija kumartui ropeloimaan kumikenkiään penkin alta. P 160

Maija lutade sig ... ner under bänken och plockade på sina gummiskor. P 140

Rumsadverbialet *penkin alta* har anknyttits till verbet *kumartua* (luta sig), vilket innebär en förändring i riktningen. Den finska satsens helhetsbetydelse överförs ändå i översättningen.

(210) ... napsautti valot oven ulkopuolelta putkaan ... T 311

... knäppte på lyset i finkan utifrån ... T 239

Också här uttrycker partikeln *utifrån* ensam innehållet hos PP-frasen *oven ulkopuolelta*.

(211) Juuri samalla hetkellä vedettiin verho patsaan päältä. L 117

I samma ögonblick föll täcket ... L 102

Patsaan päältä blir översatt, men helhetsbetydelsen framgår av textkontexten.

4.3.4 Statiska uttryck

Statiska uttryck används i satser som innehåller något tillstånd eller någon egenskap vid ett ställe.

(212) ... jääkappiin joka on paksussa jäässä pakastelokeron päältä ja sivulta ... T 233

... i kylskåpet som har tjock is på frysacket och på sidorna ... T 180

(213) ... tukka sivuilta kaljun vierestä kihartava, ... T 27

... håret lite krulligt vid flinten. T 22

(214) ... katselin ... minun kalpeita ja silmien alta jo ryppyisiä kasvoja. T 181

... betraktade ... mitt bleka och under ögonen redan rynkiga ansikte. T 142

Postpositionerna *päältä*, *vierestä* och *alta* är betydelsemässigt icke-ablativa rumsuttryck. Deras

lokativa översättningar är *på*, *vid* och *under*.

(215) ... jokainen askel jonka olin poissa Neferneferneferin luota ... W1 122

... varje steg bort från Nefernefernefer var mig en plåga ... W1 93

(216) ... olit poissa viereltäni ... W1 510

... du var borta från min sida ... W1 390

Satserna (215) och (216) uttrycker ett tillstånd, dvs frånvaro från ett ställe. Både finskan och svenskan använder adverbial som anger riktning, fast någon förflyttning kan inte upptäckas.

Särfall bland statiska uttryck är satser som följer:

(217) Kuun jumalattaren temppelin ja lammen luota johti sinne kaupungin halki puistotie

... W1 21

Från mångudinnans tempel och damm ledde dit tvärs genom staden en allé

... W1 15

(218) "Polku menee noitten kolmen koivun kohdalta." L 441

"Det går en stig från de tre björkarna där." L 381

(219) Polku jäällä kierteli kranaattien tekemien avantojen välistä. L 441

Stigen slingrade mellan granathålen i isen. L 382

Att bestämma klasstillhörighet hos satser med s k prolativa verb liksom *johtaa* (leda), *mennä* (gå), *kierrellä* (slingra) är lite svårt. Fast de är typiska rörelseverb, sker det ingen konkret förflyttning från ett ställe till ett annat. I själva verket är det fråga om lokativa satser där vägen, passagen e d anses äga rollen av ett levande subjekt. Översättningarna i satserna (217) och (218) använder en ablativ preposition *från*. Trots detta gäller det ett statistiskt skeende.

4.4. Metaforer

Metaforer är bildliga uttryck, vars betydelse har utvidgat sig utanför den ursprungliga, konkreta användningen. Antalet satser med metaforiska uttryckssätt var ganska stort.

(220) "... niin ei säälin kipinää löydy paidan alta ..." L 110

"... så finns int en gnisto av medlidande under skjorton ..." L 96

(221) Maailma painui kiinni Ranssin edestä. P 230

Världen slöt sig inför Ranssi. P 197

(222) "... puhkesi ilo sisästäni." W2 220

"... sprack det ut en glädje inom mig." W2 191

(223) ... että oli häivyttävä kankeus heidän väliltään ... L 537

... det gällde att få tvungenheten mellan dem att försvinna ... L 465

Betydelsen kan vara bildlig, men det oaktat fungerar översättningar som i konkreta fall. Den motsvarande prepositionen kan vara den förmodade; *alta* är *under*, *edestä* är *inför* osv. Men prepositionen kan också vara en annan:

(224) ... sillä petos puhuu hänen kielensä alta ... W1 597

... ty falskhet talar från hans tunga ... W1 443

(225) ... ja ihmiset vapautuivat sen mahdin alta. L 516

... och folk kom loss från dess inflytande. L 447

(226) ... joka kenties kääntää pois pahan yltämme ... W1 116

... som kanske avvänder det onda från oss ... W1 88

Prepositionen följer i dessa fall språkets idiomatiska användning. *Från* är ju ett bättre uttryck för *alta* än *under* i satserna (224) och (225). I satsen (226) förloras något av betydelsen hos

originalsatsen genom att översätta *yltämme* med *från oss*.

Hos metaforer kan upptäckas samma översättningstekniker som hos andra uttryckssätt:

(227) Heidän puheistaan paistoi paineen alta vapautunut itsetunto ja tulevaisuudenusko.

L 42

Och i deras sätt att yttra sig hade kommit en hel del självkänsla och framtidstro.

Ett tryck hade lättat. L 37

(228) Äänikin tuntui vapautuneen painon alta ... L 132

Det märktes på hans röst också, den lät som befriad från en tyngd ...

L 115

Satserna (227) och (228) delas upp och omstruktureras till nya strukturer för att nå samma betydelseinnehåll. Adverbialet verbaliseras som i:

(229) ... ovat ... pyyhkäisseet Mitannin kansan maan päältä ... W1 525

... har ... utplånat Mitannis folk ... W1 400

(230) ... tärkein ja tehokkain keino siihen on kalvaa maata maanpuolustuksen alta. L 206

... det viktigaste och effektivaste medlet härtill är att undergräva försvarets ställning.

L 179

Substantiveringar är också i bruket:

(231) ... sillä hänen mukanaan meni voima keskeltämme. W2 350

... för med honom försvann kraften ur vår krets. W2 301

(232) ... niin kaikki paha pakenee ympäriltäni ... W2 130

... så flyr allt ont från min närhet ... W2 115

Keskeltämme blir *ur vår krets*, vilket är en lite oexakt återgivning och *ympäriltäni* blir *från*

min närhet.

Ett intressant fall är följande dialektalt satsexempel som översätts med en idiomatisk svensk struktur:

- (233) "Ja poikani ammuttajat minä haen käsiini kiven alta ..." L 509
 "Å döm som lät skjut pojkin min ska jag ha tag på om jag så ska rör opp
 himmel å jord ..." L 441

Satser med strukturen *torjua luotaan* (visa bort/ifrån sig) är ibland bildliga:

- (234) "Torjuessani eksytyksesesi ja sinut luotamme ..." W2 210
 "Jag visar dig och din förvillelse ifrån oss ..." W2 182
- (235) Miehiet torjuivat hänet kaivon luota ... W2 329
 Männen hindrade honom att komma fram till brunnen ... W2 283

Satsen (234) har ett klart abstrakt innehåll. Den finska satsens (235) betydelse har uttryckts med en parafraas, vilket tycks fungera bra i översättningen.

4.5 Sammanfattning

Finskans morfosemantiska klass 'källbetecknande postpositioner' kan ange följande semantiska egenskaper: 1) utgångspunkt för en lokal förflyttning, 2) passage via eller genom ett ställe, 3) ursprungsställe för en kognitiv erfarenhet, 4) ställe för kognitiv handling, 5) utgångspunkt för en habitiv förflyttning, 6) handlings- eller händelseplats och 7) befintlighet av något tillstånd. Dessa egenskaper kan placeras inom en enklare fördelning, dvs de kan delas upp i ablativa, prolativa och lokativa uttryck.

Postpositionerna har delats upp i klasser enligt deras lokala betydelse.

Tabell 2 *Fördelning av källbetecknande postpositioner efter satsbetydelsen*

	ABLATIV		PROLATIV		LOKATIV		Totalt f
	f	%	f	%	f	%	
Alta	26	32,9	3	3,8	50	63,3	79
Päältä osv.	20	32,3	2	3,2	40	64,5	62
Edestä	18	58,1	3	9,7	10	32,2	31
Takaa	22	34,3	4	6,3	38	59,4	64
Keskeltä	4	36,4	-		7	63,6	11
Ympäriältä	6	85,8	-		1	14,2	7
Sisältä osv.	8	57,0	-		6	43,0	14
Ulkopuolelta	1	20,0	-		4	80,0	5
Luota	97	96,0	1	1,0	3	3,0	101
Vierestä osv.	14	45,2	-		17	54,8	31
Kohdalta	3	50,0	1	16,7	2	33,3	6
Läheltä	-		-		3		3
Välistä osv.	9	25,0	12	33,3	15	41,7	36
	229	50,9	26	5,8	195	43,3	450

Finskans källbetecknande postpositioner används i satser med ablativt, prolativt och lokativt innehåll. Ungefär hälften av satserna har ablativa postpositionsfraser. Satser med lokativa PP-fraser är en nästan lika stor grupp med 43,3 % av alla satser. De prolativa förflyttningsuttrycken i ursprungskasus är den minsta gruppen (5,8 %).

Hos några postpositioner var förekomsten i materialet mycket få. De mest frekventa ablativa postpositionerna är *luota*, *alta* och *takaa*. *Välistä* har en prolativ användning i tredjedel av de 36 satserna. Några postpositioner i ursprungskasus förekommer inte alls i prolativ betydelse, vilket också kan bero på deras ringa antal. De mest frekventa lokativa postpositionerna är *alta*, *päältä* och *takaa*. Siffrorna i tabellen måste i alla fall betraktas som

bristfälliga p g a den ojämna fördelningen av förekomster. Trots detta kan man upptäcka några tendenser, såsom den att många postpositioner, bl a *alta*, *päältä* och *takaa*, har flera lokativa förekomster än ablativa. *Edestä* tycks uttrycka den konkreta förflyttningen oftare än den lokativa betydelsen (67,8 % resp 32,2 %).

Svenskan uttrycker samma betydelseinnehåll med motsvarande prepositionsfraser, med lite avvikande prepositionsfraser och en massa andra uttryckssätt.

Tabell 3 *Översättning med prepositionsfraser eller annat uttryck hos olika betydelsegrupper*

	En PP-fras		Annat		Utelämnat		Totalt f
	f	%	f	%	f	%	
Ablativ	155	67,7	62	27,0	12	5,3	229
Prolativ	23	88,5	3	11,5	-	0	26
Lokativ	171	87,7	21	10,7	3	1,6	195
Totalt	349	77,6	86	19,1	15	3,3	450

77,6 % utav alla fraser med postpositioner i ursprungskasus översätts med prepositionsfraser. Omvänt kan man spika upp det intressanta resultatet; över en femtedel av alla förekomster av finskans postpositioner översätts med andra uttryckssätt (19,1 %) eller utelämnas i översättningen (3,3 %). Detta kan tolkas som ett tecken på svårigheten att översätta lokala postpositioner i ursprungskasus med en motsvarande prepositionsstruktur.

Den minsta strukturella motsvarigheten kan upptäckas hos satser med ablativt betydelseinnehåll. En motsvarande PP-fras används i 155 fall (67,7 % utav alla ablativa uttryck), medan PP-frasens andel av översättningar hos prolativa och lokativa grupper är ca. 20 % större. Den procentuella andelen av andra uttryckssätt och utelämnade (dvs icke-översatta) PP-fraser är störst hos ablativa fall, 27,0 %. De prolativa och lokativa betydelsegrupperna står varandra ganska nära i den procentuella fördelningen.

I ljuset av detta tycks den oböjliga svenska prepositionen innehålla snarare lokativa och prolativa än ablativa betydelseinnehåll. Detta slags generalisering följer nog redan tidigare framställda uppfattningar om saken.

En postpositionsfras kan översättas med följande andra uttryckssätt:

- 1) man bildar en bisats inom satsramen med objektet som korrelat,
- 2) man för in strukturen 'prep. med + substantiv + lokativ prepositionsfras'
- 3) man för in ett nytt verb och bildar två satser,
- 4) man byter ordklass, dvs en postposition kan substantiveras, verbaliseras osv,
- 5) man byter riktning (ablativ blir allativ) med hjälp av en betydelsemässigt motsatt partikel utan att satsbetydelsen förändras,
- 6) man slår samman två eller flera PP-fraser,
- 7) man använder en riktningspartikel som ersätter hela PP-frasen i originalet.

Orsakerna till att använda andra uttryckssätt är bl a att 1) det finns två PP-fraser (samma eller annan riktning) i samma sats, 2) satsens objekt har något attribut (verbalt eller adjektiviskt), 3) verbbetydelsen är på något sätt speciell, 4) satsstrukturen är komplicerad, 6) postpositionsfrasen ifråga har en speciell användning.

Faktorer som bör iakttas i återgivning av finskans källbetecknande postpositioner till svenskan skall vidare redogöras för i del 5.

5 KONTRASTIV ÖVERBLICK

5.1 Strukturerna i kontrast

Finskans och svenskans strukturella skillnader i angivning av vissa lokalsemantiska relationer är välkända. I denna studie har det redan konstaterats att finskans källbetecknande postpositioner kan indelas i ablativa, prolativa och lokativa betydelsegrupper. Ursprungskasuset har traditionellt fungerat som ett tecken på förflyttning från ett ställe. På samma sätt kan svenskans ursprungligen ablativa användning av en preposition ha utvidgats till att uttrycka t ex ett lokativt innehåll. I följande exempel tagna ur SHOB (1977:206) uttrycker 'från/ifrån' ett ablativt innehåll: *han kom från Stockholm, ta ner mössan från kroken*. Men prepositionen kan uttrycka en lokativ omständighet i *lampan hänger ner ifrån taket* (statiskt tillstånd) eller *bullret från gatan* (ljudkälla). Både finskans postpositioner och svenskans prepositioner förekommer också mycket ofta utanför det lokalsemantiska användningsområdet.

När man betraktar samma företeelse i olika språk, behöver man en gemensam jämförelsegrund. I denna studie gäller det en enkel semantisk beskrivningsmetod. Bennetts modell, som jag har modifierat för mitt ändamål, tycks vara ett lämpligt verktyg för detta syfte.

Ett ablativt innehåll hos finskans postposition resp svenskans preposition som uttrycker att någon/något förflyttar sig bort från ett ställe som ligger på undersidan av ett annat kan beskrivas som följer:

[ABL[LOK[undersida]plats]]

På samma vis beskrivs prolativt och lokativt innehåll:

[PROL[LOK[undersida]plats]]

[LOK[undersida]plats].

Hur manifesteras då detta slags semantiska beskrivning på satsnivån? Saken studeras nu med några självkonstruerade exempel. Platsen kan vara t ex *pöytä*, ett bord. Finskans och svenskans satsmotsvarigheter till olika betydelseinnehåll skulle då vara t ex:

(236) Otin pallon pöydän alta. Jag tog fram bollen under bordet.

[ABL[LOK[undersida]bordet]]

(237) Pallo vieri pöydän alta. Bollen rullade under bordet.

[PROL[LOK[undersida]bordet]]

(238) Pallo näkyi pöydän alta. Bollen syntes under bordet.

[LOK[undersida]bordet].

Den semantiska beskrivningen tycks vara gemensam för satserna i båda språk. Finskans *pöydän alta* kan klassificeras som ett riktningsadverbial i satserna (236) och (237) eller ett platsadverbial i (238). Den satsen, utan en situationskontext, kan beskrivas också som [ABL[LOK[undersida]bordet]].

Svenskans *under bordet* i satsen (236) kan (situationsfritt) också tolkas som [LOK[undersida]-bordet] eller också [ALL[LOK[undersida av bordet]]. Både finskans och svenskans satser med riktningsangivande post- resp prepositioner kan sålunda visa tve- eller flertydighet, när de inte står utanför situationskontexten. En kompletterad beskrivning av satserna skulle vara:

(239) Otin pallon pöydän alta. Jag tog fram bollen under bordet.

[ABL[LOK[undersida]bordet]]

[ALL[LOK[undersida av bordet]]?

(240) *Pallo vieri pöydän alta.* *Bollen rullade under bordet.*

[PROL[LOK[undersida]bordet]]
 [ABL[LOK[undersida]bordet]] [ALL[LOK[undersida av bordet]]
 [LOK[undersida]bordet]

(241) *Pallo näkyi pöydän alta.* *Bollen syntes under bordet.*

[LOK[undersida]bordet].

Det kan ses att hos den lokativa betydelsen finns den största entydiga motsvarigheten mellan finskans och svenskans PP-fraser.

Tvetydighet hos lokala satser kan förekomma alltså i båda språken. En orsak till det kan vara t ex en oklar syftning; dvs är det subjekt eller objekt man syftar till?

(242) *Näin pallon pöydän alta.* *Jag såg bollen under bordet.*

[LOK[undersida]bordet].

Den finska satsen är klart tvetydig. Skall adverbialiet *pöydän alta* syfta till subjektet (som finns med i verbböjningen) eller objektet (*pallo*). Vem eller vad är under bordet? Den svenska satsen däremot verkar vara entydig; det är bollen som ligger under bordet, inte den som upptäcker bollen. Här kunde man dra den slutsatsen att svenskans prepositionfras syftar till det närmaste substantivet i satsen och definierar dess lokala befintlighet. Men tvetydighet är möjligt också i svenskan, om man omskriver satsen till: *Under bordet såg jag bollen.*

Enligt satsfördelningen i del 4 konstrueras en uppsättning av satser som innehåller samma slags lokalsemantiska roller. Detta är ett försök att skapa en helhetsbild av användning av lokala postpositioner resp prepositioner.

(243) *Auto ilmestyi talon takaa.* *Bilen kom fram bakom huset.*

Här uttrycker satserna en platsförändring av ett subjekt från ett ställe. Den gemensamma beskrivningen är [ABL[LOK[baksida av bilen]]]. Svenskans partikel *fram* preciserar riktningsintrycket.

(244) Auto ajoi ohi talon takaa. Bilen passerade bakom huset.

Båda satserna kan beskrivas med [PROL[LOK[baksida av bilen]]]. Verben som uttrycker förflyttning har i sig innehållselementet [förbi].

(245) Auto näkyi talon takaa. Bilen syntes bakom huset.

(246) Auton surina kuului talon takaa. Bilsurret hördes bakom huset.

(247) Auto löytyi talon takaa. Bilen hittades bakom huset.

Dessa satser exemplifierar s k kognitiva lokativer. PP-frasernas gemensamma innehåll är [LOK[baksida av bilen]].

(248) Lainasin autoa talon takaa. Jag lånade bilen bakom huset.

Den habitiva lokativens beskrivning är [LOK[baksida av bilen]].

(249) Pesin puskurin auton takaa. Jag tvättade stötfångaren bakom bilen.

Satsens innehåll är dynamiskt, men lokaluttrycket är icke-ablativt. Innehållet beskrivs som [LOK[baksida av bilen]].

(250) Auto oli ruosteessa puskurin takaa. Bilen var rostig bakom stötfångaren.

Satsen uttrycker ett statiskt tillstånd vid ett ställe. Beskrivningen är också [LOK[baksida av bilen]].

Svenskans lokala uttryck som anger motsvarande omständigheter som finskans källbetecknande postpositioner kan också ha annat slags uttryck än de som förekommer i mitt material.

(251) Mödosamt läser barmannen rubriken från bakom disken. BON

(252) Barnet kom fram bakomifrån dörren. (Karlsson 1979:220)

(253) Hon ropade bakifrån dörren där hon stod gömd. SHOB

(254) ... att de hört skott avlossas inte bara snett bakifrån presidentens öppna bil utan även framifrån. PRE

Den semantiska beskrivningen hos satsen (251) är [LOK[baksida]], (252) har innehållet [ABL[LOK[baksida]]]. (253) och (254) kan beskrivas som [LOK[baksida]] p g a den kognitiva och dynamiska (men icke-ablativa) händelsen hos satserna. På ytan ser (251) lite ovanlig ut; två prepositioner i rad liksom i engelskans *from behind*. *Bakomifrån* och *bakifrån* (också ett självständigt adverb) är säkert också möjliga uttryckssätt.

(255) ... någon i grön overall ålade fram underifrån en lastbil. BON

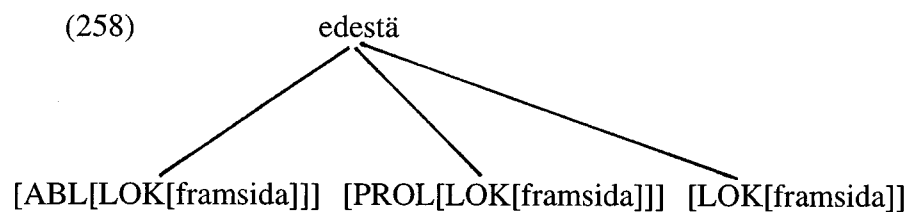
(256) ... tittade på honom underifrån sina ljusa ögonfransar ... BON

Också *under* kan förenas med en annan preposition (*ifrån*) som har ett ablativt innehåll i grunden. Många ordböcker klassificerar *underifrån* som ett adverb som betecknar 'från en lägre plats'. Det är kanske en tendens att adverb kan användas som prepositioner.

Det är också möjligt att också i svenskan använda en s k ablativ preposition i samband med satser med lokativt innehåll:

(257) Inifrån huset hördes glada skratt. SOB

I ljuset av hittills framställda idéer kan man försöka inventera olika betydelser hos olika postpositioner i ursprungskasus. Text *edestä* får en följande beskrivning när man betraktar den i satskontexten:

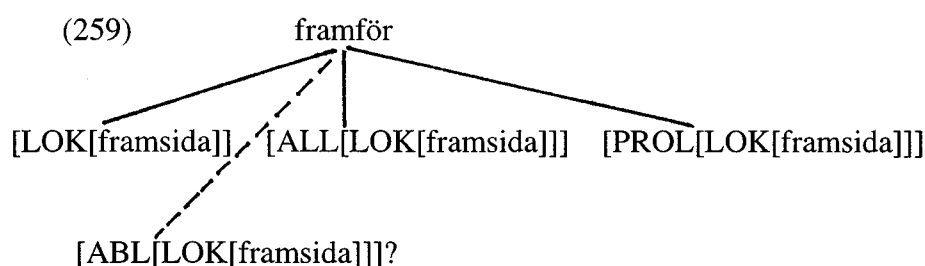

Samma beskrivning kan tillämpas till de flesta lokala postpositioner som har behandlats i denna studie. Gemensamt för alla är att de har en underliggande lokativ betydelse i sig. Denna lokativa betydelse kan användas i presentationen av de 'förmodade' svenska motsvarigheterna.

Alta	[LOK[undersida]]	Under
Päältä	[LOK[översida]]	På
Edestä	[LOK[framsida]]	Framför
Takaa	[LOK[baksida]]	Bakom
Sisältä	[LOK[insida]]	Innanför
Ulkopuolelta	[LOK[utsida]]	Utanför
Luota	[LOK[plats]]	Vid
Kohdalta	[LOK[plats]]	Vid
Läheltä	[LOK[närhet]]	Nära
Vierestä	[LOK[sida]]	Bredvid
Ympäriältä	[LOK[krets]]	Omkring
Keskeltä	[LOK[mitt]]	I mitten av
Välistä	[LOK[mellanrum]]	Mellan

I ytstrukturen manifesteras *vid*, *bredvid*, *på* och ibland också *framför* som prepositionen *från*.

Om man granskar en enskild lokal preposition får man fram följande betydelser:

Svenskans *framför* innehåller närmast den lokativa, allativa och prolativa betydelsen, men också i vissa kontexter kan den användas i ablativ betydelse.

5.2 Valet av översättningsmotsvarighet

När man översätter, dvs överför betydelser till ett annat språk, är det viktigt att veta om vilka saker som hjälper till att förmedla betydelsen. I denna studie föreslås en frågeteknik; man frågar sig fram till de underliggande betydelserna. Ett sätt är att fråga om en sats uttrycker någon platsförändring av subjekt eller objekt. Om svaret är ja kan man fråga vidare: Anger satsen förflyttning från eller via ett ställe? I senare fallet, dvs i satser med prolativt innehåll, kan man lita på att översättning med motsvarande 'förmodade' PP-fraser blir relevant. Om man svarar nej på första frågan, gäller det satser med lokativ innehåll. De kan också i de flesta fall översättas med motsvarande PP-fraser.

Översättning av satser med ablativt innehåll vållar svårigheter p g a den bristfälliga strukturella motsvarigheten. I många fall är det bra att kolla om en PP-fras är bestämning till satsens subjekt eller objekt och placera den motsvarande PP-frasen rakt efter ordet som den relateras till. Man kan också tänka att finskans och svenskans PP-fraser är något slags underliggande bisatser (jfr Brodda 1973). *T ex talon edestä* betyder då 'från stället som ligger framför huset'. Denna underliggande struktur kan användas också i ytstrukturen som en relevant översättning. Vid ablativa fall måste man ofta ty sig till andra uttryckssätt, vilket betyder många slags omstruktureringar och ordklassbyten inom satsen.

I samband med bildliga uttryck måste man hitta de motsvarande svenska idiomerna, som överför betydelsen.

AVSLUTNING

Denna studie är ett försök att kartlägga och undersöka olika sätt att översätta finskans källbetecknande postpositionsfraser till svenska. Följande postpositioner och deras svenska motsvarigheter studeras: *alta*, *päältä/yltä/yläpuolelta*, *edestä*, *takaa*, *keskeltä*, *ympäriältä*, *sisästä/sisältä/sisäpuolelta*, *ulkopuolelta*, *luota*, *vierestä/viereltä*, *kohdalta*, *läheltä* och *väliltä/väliltä*. Ytterligare strävar studien till att kasta belysning på de semantiska roller som kan upptäckas hos finskans postpositionsfraser och svenskans prepositionsfraser.

Korpusen som beskrivs består av 450 satser med lokala postpositioner i ursprungskasus. Satsexempel har samlats ur fem finska romaner och deras svenska översättningar. I första skedet redogjordes för postpositionerna och deras betydelse på ordnivån. De svenska översättningsmotsvarigheterna till källbetecknande PP-fraser visade att vid sidan av de förmodade prepositionsfraserna var omskrivningar och andra uttryckssätt ganska vanliga. Redan denna mekaniska granskning av motsvarigheterna avslöjade att finskans ursprungskasus, vars funktion är att uttrycka förflyttning från ett ställe, har också andra betydelseinnehåll.

Den teoretiska delen med inslag av den traditionella och generativa grammatiken skapade grund för en annan fördelning av satsexemplen. Särskilt den kasusgrammatiska analysmodellen av Bennett hjälpte till. Exemplen delades upp i tre betydelsegrupper: *ablativa*, *prolativa* och *lokativa* satser. De ablativa (förflyttning från) och prolativa (förflyttning via) satser uttrycker en typisk dynamisk händelse, dvs en platsförändring. Satser med lokativt innehåll anger ingen konkret förflyttning av subjekt eller objekt. Inom denna grupp gjordes en ytterligare fördelning i satser med kognitivt, habitivt, dynamiskt men icke-ablativt och statiskt innehåll. Avsikten med dessa fördelningar var att få veta hurdan roll satsbetydelsen har i översättning av källbetecknande PP-fraser.

Fördelning och granskning av satserna avslöjade att finskans källbetecknande PP-fraser kan ange följande semantiska egenskaper: 1) utgångspunkt för en lokal förflyttning, 2) passage via eller genom ett ställe, 3) ursprungsställe för en kognitiv erfarenhet, 4) ställe för kognitiv handling, 5) utgångspunkt för en habitiv förflyttning, 6) handlings- eller händelseplats och 7) befintlighet av något tillstånd.

Största delen (77,6 %) av satserna med källbetecknande postpositionsfraser översattes med strukturellt ekvivalenta prepositionsfraser. Dessa förmedlade innehållet hos originalet rätt så bra. Ofta måste översättaren dock flytta PP-fraser rakt efter ordet, dvs subjekt eller objekt, som de relateras till. Genom detta kan tvetydighet undvikas. Vanligtvis använder man också vissa riktningssangivande partiklar som preciserar riktningstrycket.

Antalet andra uttryckssätt var störst hos satser med ablativt innehåll, vilket tyder på att svenskans lokala prepositioner inte alltid kan ange de ablativa relationerna. Satser med lokativt och prolativt innehåll däremot hade en klart större motsvarighet mellan språken. En slutsats av detta kunde vara att den oböjliga svenska rumsprepositionen innehåller snarare lokativa och prolativa än ablativa betydelseinnehåll.

LITTERATUR

PRIMÄRLITTERATUR

Bonniersromaner 1976-77. Språkdata - Institutionen för språklig databehandling. Göteborgs universitet, Göteborg. (BON)

Linna, V. 1962. *Täällä Pohjantähden alla*. Kolmas osa. WSOY, Porvoo. (L)

1988. *Söner av ett folk*. Översättning av N-B. Stormbom. Wahlström & Widstrand, Stockholm.

PRESS 76. 1979. Språkdata - Institutionen för språklig databehandling. Göteborgs universitet, Göteborg. (PRE)

Pulkkinen, M. 1981. *Ja pesäpuu itki*. K.J. Gummerus Oy, Jyväskylä. (P)

1979. *Och den granen grät*. Översättning av Mats Huldén. Rabén & Sjögren, Ystad.

Tuuri, A. 1987. *Joki virtaa läpi kaupungin*. Otava, Keuruu. (T)

1983. *Ån strömmar genom staden*. Översättning av Bengt Pohjanen. P.A. Norstedt & Söners Förlag, Stockholm.

Waltari, M. 1983. *Sinuhe egyptiläinen*. WSOY, Juva. (W1)

1982. *Sinuhe egyptiern*. Översättning av Ole Torvalds. Wahlström & Widstrand, Stockholm.

Waltari, M. 1959. *Valtakunnan salaisuus*. WSOY, Porvoo. (W2)

1988. *Rikets hemlighet*. Översättning av Th. Warburton. Wahlström & Widstrand, Stockholm.

SEKUNDÄRLITTERATUR

- Alhoniemi, A. 1983. Suomen kielen paikallissijojen käytöstä. I Hakulinen, A., Leino, P. (red): *Nykysuomen rakenne ja kehitys 1*. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki, 209-228.
- Anderson, John M. 1971. *The Grammar of Case. Towards A Localistic Theory*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Andersson, E. 1994. *Grammatik från grunden*. 2:a upplagan. Ord och stil 24. Hallgren & Fallgren Studieförlag AB, Uppsala.
- Bennett, David C. 1975. *Spatial and Temporal Uses of English Prepositions. An Essay in Stratificational Semantics*. Longman Group Ltd, London.
- Bodegård, A. 1985. *Tänk efter*. Skriptor Förlag, Stockholm.
- Brodda, B. 1973. *(K)overta kasus i svenskan*. Papers from the Institute of Linguistics, University of Stockholm 18.
- Dahl, Ö. 1976. *Generativ grammatik på svenska*. Andra upplagan. Studentlitteratur, Lund.
- Hakulinen, A. & F. Karlsson. 1979. *Nykysuomen lauseoppia*. SKS, Jyväskylä.
- Hakulinen, L. 1979. *Suomen kielen rakenne ja kehitys*. 4. uppl. Otava, Keuruu.
- Hyltestam, K. 1979. Kontrastiv analys, språktypologi och språkinläring. I Hyltestam, K. (red.): *Svenska i invandrarperspektiv*. Liber Läromedel, Lund, 11-40.
- Jørgensen N. & J. Svensson. 1986. *Nusvensk grammatik*. LiberTryck, Stockholm.
- Karlsson, F. 1979. *Finsk grammatik*. SKS, Helsinki.

Ljung, M. & S. Ohlander. 1971. *Allmän grammatik*. Liber Läromedel, Lund.

Markkanen, R. 1979. *Tense and Aspect in English and Finnish*. Studia Philologica Jyväskyläensia 13, University of Jyväskylä, Jyväskylä.

Muittari, V. 1987. *Om modus och modalitet*. Studia Philologica Jyväskyläensia 20, University of Jyväskylä, Jyväskylä.

Nykysuomen Sanakirja. 1978. WSOY, Porvoo.

Rahkonen, M. 1977. Suomen paikanilmauksista. *Virittäjä* 81, 21-52.

Rahkonen, M. 1981. *Om existens, tid och lokalitet i svenskan*. Studia Philologica Jyväskyläensia 15. Jyväskylä Universitet; Jyväskylä.

SAOB = *Svenska Akademiens Ordbok*. 1898-1965. Lund.

Setälä, E.N. 1976. *Suomen kielen lauseoppi*. Otava, Helsinki.

Setälä, E.N. & M. Sadeniemi 1976. *Suomen kielioppi*. Otava, Helsinki.

SHOB = *Svensk Handordbok* 1977. Esselte Studium AB, Stockholm.

Siro, P. 1964. *Suomen kielen lauseoppi*. Tietosanakirja Oy, Helsinki.

Siro, P. 1977. *Sijakielioppi*. Gaudeamus, Helsinki.

Sjöström, S. 1985. Prepositionen i svenskan - öppen eller sluten ordklass? I Allén S., *et al* (red.): *Svenskans beskrivning 15: förhandlingar vid sammankomst för att dryfta frågor rörande svenskans beskrivning*. Göteborgs universitet, Göteborg, 474-488.

- Tarvainen, K. 1985. *Kielioppia kontrastiivisesti. Suomesta saksaksi*. Saksan kielen laitoksen julkaisuja 4. Jyväskylä Universitet, Jyväskylä.
- Thorell, O. 1973. *Svensk grammatik*. Esselte Studium, Stockholm.
- Viberg, Å. 1985. Hel och trasig. En skiss av några verbala semantiska fält i svenskan. I Allén S., et al (red.): *Svenskans beskrivning 15: förhandlingar vid sammankomst för att dryfta frågor rörande svenskans beskrivning*. Göteborgs universitet, Göteborg, 529-554.
- Viberg, Å. 1980. *Tre semantiska fält i svenskan och några andra språk*. SSM Report 7. Stockholms universitet, Stockholm.
- Viberg, Å. & K. Ballardini & S. Stjärnlöf 1986. *Svensk grammatik*. Natur och kultur, Arlöv.